

MEŐĀİRÜŐ-ŐUARĀ'DA İSTANBUL MESİRELERİ VE MEYHANELERİ

Murat Ali KARAVELİOĞLU | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6230-8639> | murat.karavelioglu@igdir.edu.tr

Prof. Dr., İğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakóltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İğdır-Türkiye/Prof. Dr., İğdır University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, İğdır-Türkiye ROR ID: <https://ror.org/05jstgx72>

Atıf Bilgisi/Citation: Karavelioğlu, Murat Ali. "MeőĀirüő-ŐuarĀ'da İstanbul Mesireleri ve Meyhaneleri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 33 (Aralık 2024), 211-234, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1542725>/ Karavelioğlu, Murat Ali. "Istanbul Recreational Areas and Taverns as Mentioned in MeőĀirüő-ŐuarĀ". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 33 (December 2024), 211-234, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1542725>

Geliő Tarihi/Date of Submission: 03.09.2024

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 17.10.2024

Yayım Tarihi/Date of Publication: 30.12.2024

Deđerlendirme/Peer-Review: İki Dıő Hakem-Çift Taraflı Kórleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalıőmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatıőması/Conflicts of Interest: Çıkar çatıőması beyan edilmemiőtir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dıő fon kullanılmamıőtır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalıőmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalıőmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

ÖZET

Edebî eserler; tarih, sosyoloji, psikoloji, hatta sosyal tarih sahalarının temel eserlerinden bütünüyle ayrı bir özelliğe sahiptir. Çünkü her şeyden önce edebî eser, bir sanat eseridir ve müellifinin hayal dünyasını hepsinden daha net yansıtır. Bu yönüyle edebî eserler, resim ve musiki gibi sanatların amacına ve anlatım kudretine daha yakın bir karakter arz ederler. Hatta denilebilir ki bir edebî eser, estetik unsurların başarıyla kullanılması ölçüsünde daha büyük bir sanat kıymeti kazanır. Şuara tezkireleri ise biyografik eserler olmaları nedeniyle kişilerin hayat hikâyeleri ve ait oldukları cemiyetin her devirde ve bölgedeki bütüncül hususiyetlerini en gerçekçi mikyasta verebilmeleriyle değerlendirilirler. Edebiyat tarihimizde Meşâirü'ş-şuarâ, kişisel biyografiler kadar cemiyet hayatının türlü vechelerini yansıtmaya ve taşıdığı estetik üslup hususiyetleri ile bu ölçütleri en yüksek mertebede sunan bir biyografi eseridir. Sosyal hayatın canlı ve renkli bir tezahürü olan eğlence hayatının bir yönünü, mesire ve meyhane yaşamını bu eserde canlı tablolar hâlinde görmek mümkündür. Âşık Çelebi'nin, bir kısmını bizzat yaşadığı yahut kimine şahit olduğu, bazısını güvenilir kaynaklardan okuyup not ettiği, kimisini ise yine muteber sözlü mehazlardan dinleyerek kaydettiği sosyal hayat anlatımlarından bir kısmını derleyen bu makalede, 16. asırda İstanbul mesireleri ve meyhanelerinde yapılan gezinti, sohbet, ayş ü işret, ilim ve edebiyat musahabeleri ve muaşakalar ele alınmış, kahvehaneler başta olmak üzere diğer sosyal mekânlar kapsam dışı bırakılmış, sadece devrin mesire ve meyhane kültürünün tespitine katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: 16. yüzyıl, Meşâirü'ş-şuarâ, İstanbul, mesire, meyhane.

ISTANBUL RECREATIONAL AREAS AND TAVERNS AS MENTIONED IN MEŞÂİRÜ'Ş-ŞUARÂ

ABSTRACT

It is important to recognise that literary works possess a distinctive quality that sets them apart from the fundamental works of history, sociology, psychology and even social history. Primarily, a literary work is a work of art, reflecting the imagination of its author in a manner that is more pronounced than in any other genre. In this regard, literary works are analogous to the purpose and capacity for expression inherent to the arts, such as painting and music. It can be argued that a literary work attains greater artistic value to the extent that aesthetic elements are successfully deployed. Conversely, given that Shuara tezkires are biographical works, they are assessed according to their capacity to present the life stories of individuals and the comprehensive characteristics of the societies in which they lived, in a manner that is as realistic as possible. In the context of Turkish literature, Meşâirü'ş-şuarâ represents a pinnacle of biographical works, exemplifying the highest standards of reflection on various aspects of community life, personal biographies, and aesthetic stylistic features. One aspect of the entertainment life, which is a vivid and colourful manifestation of social life, is presented in this work in the most vivid pictures: namely, the promenade and tavern life. This article presents a compilation of Âşık Çelebi's accounts of social life, which encompass both first-hand experiences and observations, as well as documented accounts from reliable sources. It delves into the subject matter of excursions, conversations, ayş ü işret, sciences, and literature discussions, as well as muashakas, in the promenades and taverns of Istanbul during the 16th century.

Keywords: 16th century, Meşâirü'ş-şuarâ, İstanbul, recreational areas, tavern.

Giriş

İstanbul'da mesire kültürü, meyhane alışkanlığı ve genel olarak eğlence hayatının bir yansıması olarak meclisler hakkında yapılan akademik çalışmalar hatırı sayılır miktardadır. Eğlence hayatı çok geniş kapsamlı bir konudur ve erken dönem Osmanlı eğlenceleri mercek altına alındığında düğünlerden mesirelere, çarşı ve dükkân sohbetlerinden kahvehanelere, bozahanelerden meyhanelere ve bayram kutlamalarına kadar önümüze çok geniş bir yelpazenin açıldığı görülür. Bunlar arasında kır, bağ ve bahçe gezintileriyle meyhanede eğlenme alışkanlığının hususi olarak ele alınması gerekir. Çünkü bu mahaller, mesela kahvehane, hamam veya bozahane gibi kapsamı daha dar, biraz daha kısıtlı imkânlarla sahip yerler olmayıp daha canlı ve daha katılımlı bir eğlence ve meclis hayatını yansıtır. Üstelik tabii ortamlarda gezintiye çıkmak tenezzüh ve teferrüç vermesi bakımından daha elverişli oldukları kadar her devirde birkaç çeşidi bulunan meyhanelerde işret etmek de eğlence kültürünün daha derinlikli ve canlı bir yanını gösterir. Bu sebeple gerek mesireye gerekse meyhaneye gitmek âdetini inceleyen sayısız çalışmadan, konuya yaklaşımları bakımından daha kapsayıcı ve derinlikli olduğunu düşündüğümüz bazılarının adlarını hatırlatmakta yarar vardır.¹ Padişahlara ait

¹ Bu husustaki çalışmalardan bazıları şunlardır: **Acehan, Abdullah**. "Yenileşme Dönemi Türk Şiirinde Bir Mekân Olarak Meyhane". *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi* 1(3) (2018), 375-408. **Aksoyak, İsmail Hakkı**. "Feyzullah Efendi'nin Mesâ'iri ile Lutfi'nin Ferdî'nin Bilâdiyesi'ne Zeyli". *Söylenmemiş Sözler*. 245-258. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016. **Aktaş, Uğur - Sönmez, Sevgül**. *İstanbul'un Yeşilliği*. İstanbul: 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, 2011. **Artan, Tülay**. "Bahçeler (Osmanlı Dönemi)". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1/ 543-546. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1993. **Atasoy, Nurhan**. *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*. yay. haz. Gül İrepoğlu, İstanbul: Koç Kültür Sanat Yayınları, 2002. **Bahadır, Savaşkan Cem**. (2013). *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013. **Candemir, Murat**. *İstanbul'da Mesire Kültürü*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2014. **Çapraz, Erhan**. "Âşık Tarzı Şiir Geleneğinin Teşekkülüne Dair Değerlendirmelere Bir Ek: Meyhaneler". *Türbîliğ* 35 (2018), 233-244. **Çetin, Ümmügülüm**. "19. Yüzyılda Batılılaşma Hareketleri Kapsamında Yaşanan Kültürel Değişimin İstanbul'daki Mesire Eğlencelerine Yansıması". *ETÜ Tarih Dergisi* 4 (2022), 79-100. **Çokuğraş, Işıl**. *İstanbul'da Marjinalite ve Mekân (1789-1839): Bekâr Odaları ve Meyhaneler*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013. **Eğri, Saadettin**. "Edebî Tasvir Geleneği Çerçevesinde Lâmi'î Çelebi'nin Bursa ve Tabiat Tutkusu: Sarnıç Yaylası". *TEKE* 11/3 (2022), 1063-1083. **Eke Uçan, Nagehan**. "Klasik Türk Şiirinde Meyhane Metaforu". *Meyhane Kitabı*. ed. E. Gürsoy Naskali. 67-85. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019. **Eldem, Sedad H**. *Türk Bahçeleri*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1973. **Erdinçli, İhsan**. "İstanbul Meyhanelerinde Sıra Dışı Eğlenceler: 17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Müzik, Raks ve Cinsellik". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXV/1 (2020), 101-132. **Erdinçli, İhsan**. *Yenileşme Dönemi İstanbul'unda Meyhaneler ve Meyhaneçilik (1826-1908)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019. **Evyapan Aslanoğlu, Gönül**. *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*. Ankara: ODTÜ Yayınları, 1972. **Georgeon, François**. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İstanbul Kahvehaneleri". *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999. **Göncüoğlu, Süleyman Faruk**. *Tarihte Hasköy (Hasköy, Sütlüce ve Halıcıoğlu Semtleri Monografisi)*. İstanbul: Sinpaş Kültür Yayınları, 2005. **Grégoire, Helene Destmet**. "Kahvehanelerin Doğuşu". *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*. Yapı Kredi Yayınları, 1999. **Gülersoy, Ç**. (1983). *İhlamur Mesiresi*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları. **Gürbüz, Elif**. *Tarih İçerisinde İstanbul'daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009. **Harmandar, Sevde**. *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Kadar İstanbul'da Yeme-İçme Mekânları*. Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019. **İçli, Ahmet**. "Fuzûlî'nin Rind üü Zahid Eserinde Mekân: Meyhane ve Mescit". *Turkish Studies* 7/1 (2012), 1305-1317. **İnalçık, Halil**. *Has-bağçede Ays u Tarab Nedimler Şairler Mutribler*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010. **İpekten, Halûk**. "[Divan] Şairlerin[in] Toplantı Yerleri: Meyhaneler". *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*. ed. Mehmet Kalpaklı. 224-228. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999. **İsen, Mustafa - Burmaoğlu, Hamit**. "Bursa şehir-engizi (Lâmi'î Çelebi)". *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi* 3 (1988), 57-105. **Kaplan, Hasan**. (2016). "Mahallî Şairin Mahallî Coğrafyası: Kütahyalı Rahîmî'nin Şiirlerinde Yer Adları". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 17 (2016), 121-172. **Kaplan, Yunus**. "Lale Devri İstanbul'unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir Eser: Hıfzî ve Mesâ'irî". *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2017), 307-330. **Karavelioğlu, Murat Ali**. "Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* L (2012), 65-95. **Kartal, Ahmet**. "Baykara Meclisinden Yansımalar: Edebî Meclisler 1". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21 (2018), 541-562. **Koçu, Reşad Ekrem**. *Eski İstanbul'da Meyhane ve Meyhane Köçekleri*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2002. **Özdemir, Nebi**. "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi". *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 73 (2007), 12- 22. **Sökmen, Cem**. *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 2011. **Şeker, Mehmet**. *Gelibolulu Mustafa Âli, Mevâidü'n-nefâis fi Kavâidü'l-mecâlis*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997. **Şenyurt, Oya**. "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Dönemlerinde "Gezinti"nin Mekânları ve Millet Bahçeleri". *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 3/2 (2018), 143-167. **Tarım Ertuğ, Zeynep**. "Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda Eğlence ve Meclis". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 4/1 (2007), 1-15. **Toprak, Sultan**. *Where People Met: Bozahouses, Coffehouses And Taverns In The Light of The 16th and 17th Century Court Records of Istanbul*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014. **Topuz,ERCÜMENT**. "Müskirata Mesken Meyhaneden, Balodan Bozma Baloza: Osmanlı'da Eğlence Mekânlarının Dönüşümü, İhlaller ve Tedbirler". *YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46 (2019), 407-426. **Uçar, Zofie**. "XIX. Yüzyıldaki Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı'daki Mesire Kültürü". *Gazi Türkiyat* 12 (2013), 75-89. **Uğuryol, Draşan**. *İstanbul'un Tarihi Bahçeleri ve Mimari Elemanlarının Koruma Sorunları*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018. **Uğuryol, Draşan**. "Kaybolan Kültürel Bir Değer: Fuad Paşa

hasbahçeler ile vezirlerin ve başka bazı devlet büyüklerinin özel bağ ve bahçeleri söz konusu edilmemiş, bu tür hususi mülklerde ilmî, edebî ve kültürel toplantılar tertip edilmişse o zaman zikredilmişlerdir. Konunun çerçevesi ile ilgili olarak “niçin *Meşâirü’ş-şuarâ*?” sorusu sorulabilir. Bunun iki temel sebebi vardır; bunlardan ilki, Âşık Çelebi’nin, biyografi yazıcılığımızda işgal ettiği yer; insan psikolojisi ve mekân anlatımındaki olağanüstü başarısı ile üslubundaki etkileyici tasvir kudretidir. İkincisi ise konunun, bir makale sınırlarını aşan ölçüdeki genişliğidir. Eğer bütün şuara tezkireleri, hatta yalnızca 16. asır biyografi eserleri çalışmaya dâhil edilseydi bile bu çalışma, bir makalenin hacmini çoktan aşardı.

a. Eğlence Hayatı, Meclisler ve Muhitler Hakkında

Eğlence, her milletin hayatında var olagelmiştir. Günlük ve sıradan hayatın akışı içinde insanlar, çeşitli sebeplerle eğlenmek, hoşça vakit geçirmek isterler. Çünkü insan fitratı, hiçbir zaman bir robotun çalışma prensipleri gibi bütünüyle programlanmış bir hayat akışını kabul etmez. Elbette milletlerin -her ne kadar belirli bazı koşullara bağlı gelişse de- aslında kendiliğinden beliren, binlerce yılda meydana getirdikleri yaşam tarzları vardır. İklim şartlarının, coğrafi özelliklerin, insan yapısının müessir olduğu bu tarzlar onların karakteristik özelliklerini teşkil eder. Yemek, giyim-kuşam, düğün, bayram, taziye, iş hayatı gibi gelenek ve alışkanlıklar kadar eğlence biçimleri de birer kültür dinamiğini oluşturur. “Eğlence gelenekler bileşkesidir. Bu nedenle de eğlence, içinde dans, müzik, giyim-kuşam, yiyecek ve içecek, tiyatro, edebiyat, oyun, sinema, moda, festival, şenlik, animasyon vb. pek çok gelenek yer alır. Diğer bir ifadeyle ‘karmaşık bir sistem’ olan eğlence, kültürün, birçok kültürel geleneğin yaratılma, aktarılma, değiştirilme, özetele yaşatılma ortamıdır.” (Özdemir, 2007, 12). Eğlencenin yapısı böylece tespit edildiğine göre Türk milletinin çağlar içinde ve farklı coğrafyalarda çeşit çeşit eğlence anlayışlarına sahip olageldiğini vurgulamak gerekir. Kuşkusuz bu, büyük bir araştırmanın ve hacimli bir kitabın konusudur. Burada ise ancak 16. asırda İstanbul’da yaşayan insanların eğlenme anlayışlarından mesire ve meyhane ortamları merkezinde söz edilebilecektir.

Türk edebiyatı tarihinde eğlence ortamlarından bahsedilecekse elbette mekân ve muhit kavramlarının üzerinde durmak gerekir. Çünkü bir eylemin gerçekleştiği mekân ve muhit, o eylemin mahiyeti hakkında ilk ve en temel bilgiyi sunar. Mekânın, olayla olduğu kadar insan psikolojisiyle, sosyal yapıyla, gelenek ve kültürle yakın ilgisi bulunur. “Divan şairinin mekâna, çevreye, şehre ve ülkeye bakışı günümüz okuyucusuna coğrafi, tarihî, sosyal ve kültürel yönlerden çok değerli bilgiler sunabilir. Şair gözünün gördüğü bir ayrıntı, şairin dile getirdiği bir husus bazen bir bilinmezi aydınlatılabilir.” (Kaplan, 2016, 122). Mekânın iyi algılanmasında sanatkârların rolü büyüktür. Örneğin bir şair, yakın çevresini, içinde yaşadığı cemiyeti ve bütün bir âlemi gözlemlemek, gözlemlediği şeyleri bin bir çeşit hayal bağlarıyla ilişkilendirerek hiç kimsenin düşünemeyeceği bir kurguyu yaratmak hususunda sıradan bir insandan çok üstün vasıflara sahiptir. Şair, bazı türlerde gerçek mekân tasvirleri yapsa da onu çoğu zaman kurgular ve mübalağa, teşbih, istiare, telmih gibi sanatlara başvurmak suretiyle zihin ve hayal dünyasındaki mekânı okuyucuya sunar.

Edebiyat muhitleri ise edebî eserlerin vücuda getirilmesinde mekândan daha geniş bir atmosferi teşkil eder. Bir yönüyle hamilik geleneğiyle beraber gelişen ilim, edebiyat ve sanat muhitleri, bazen bir başka sanatkârın, hatta sıradan insanların sunduğu ortamlar olarak hizmet verir. Bir muhite devam eden sanatkâr, orada kendini geliştirecek mümbit bir zemin bulur. Kimi zaman üstatların da müdavemetiyle bir mektep hüviyetine bürünen muhit, bulunduğu semtin ve çevresinin kültürel koşullarıyla beraber çok yönlü ve geniş bir hinterlant hâli arz eder. Edebî muhitler ve patronaj

Bahçesi”. *Kent Akademisi* 15/3 (2022), 1422-1438. **Yaltrık, Mehmet Berk**. “Kabadayılık Altkültüründe Meyhanenin Yeri”. *Meyhane Kitabı*. ed. E. Gürsoy Naskali. 501-518. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019. **Yaşar, Ahmet**. “Koltuk: Osmanlı İstanbul’unda Han Meyhaneleri”. *Meyhane Kitabı* ed. E. Gürsoy Naskali. 39-48. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019. **Yavuzer, Gamze**. *Istanbul Wine-Taverns As Public Places In The Sixteenth and Seventeenth Centuries*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015. **Yıldız, Murat**. “Padişahların Dinlenme ve Eğlenme Mekânları: İstanbul Bahçeleri”. *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu Bildirileri*. 637-673. İstanbul: 2014. **Yılmaz, Ela**. “Modernleşme Sürecinde Beşiktaş’ta Sosyal Mekânlar (Tanzimat’ın İlanından II. Meşrutiyet’e Kadar)”. *DTCF Dergisi* 63/1 (2023), 746-770. **Yılmaz, Fikret**. “Boş Vaktiniz Var mı? Veya 16. Yüzyılda Şarap, Suç ve Eğlence”. *Tarih ve Toplum* 1 (2005), 11-49. **Yoldaş, Kazım**. “Bursalı Cinânî’nin Bedâi’ü’l-âsâr Adlı Eserindeki Bursa Tasvirleri”. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 22 (2024), 281-291. **Yöre, Seyit**. “Mekân ve Müzik: Osmanlı Döneminde İstanbul’un Çokkültürlü Müzikli Eğlence Mekânları”. *Belleten* 76/277 (2012), 879-904. **Zat, Vefa**. “Meyhaneler”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5/ 434-438, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

hakkında son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalar, bunların edebiyat tarihi yazımında olduğu kadar metin tesis, tahlil ve incelemelerinde de çok önemli olduklarını teyit etmiş bulunmaktadır.

Türk edebiyatı tarihinde edebî muhitlerin ortaya çıkışını belirli bir zamana götürmek ve kati olarak “şu zamanda görülmeye başlanmıştır” demek mümkün olmamakla beraber Orta Asya Türk edebiyatında erken devirlerden itibaren edebiyat mahfillerinin varlığı bilinmektedir. Çünkü her şeyden önce hükümdarların sanatkârlara kıymet vermeleri, âdeta onların hükümranlığının vecibelerinden sayılırdı. Bir hükümdarın, çevresinde sanat ve ilim erbabını toplaması, onlara iltifat edip eserlerine maddi ve manevi karşılık vermesi en başta kendi prestijlerini yücelten bir davranıştı. İnalçık, Selçuklular ve Beylikler döneminden bahsetmeden evvel Asya Türk tarihi ve İslam öncesi medeniyetimizdeki bu tür ilim ve sanat ortamlarını ve devlet ricali-sanatkâr ilişkisini kısaca göz önüne sermiştir (İnalçık, 65 vd.). Sanatkârların kendi haneleri, hâli vakti yerinde olanların konakları veya bahçeleri ile esnaftan kimilerinin dükkânları da erken dönemlerden itibaren birer edebî muhit olarak karşımıza çıkar.

Edebî muhitlerin, kuran ve katılanlar açısından büyük bir onur kaynağı olduğuna en açık şekilde, daha 14. yüzyılda Selçuklu saraylarında, konaklarında ve çarşı pazarlarında tesadüf olunur. Büyük Selçuklularda da Anadolu Selçuklularında da ilim, şiir ve işret meclisleri tertiplendiği bilinmektedir. Anadolu Selçuklularının parlak devirlerinde başta saltanat merkezi Konya olmak üzere Ladik, Sivas, Erzincan, Erzurum, Divriği, Malatya gibi şehirlerde çok canlı kültür muhitlerinin teşkil edildiği bilindiği gibi yine bu asırda Anadolu beylerinin etrafında teşekkül eden ilmî ve edebî ortamların varlığını bilmekteyiz. Germiyanogulları, Karamanogulları gibi beyliklerin yanı sıra Kadı Burhaneddin'in bizzat başında bulunduğu devletin hüküm sürdüğü Orta Anadolu'da aynı mümbit zemini müşahede etmekteyiz. 15. asırda hem Orta Asya'daki Türk devletlerinde hem de kısa süre içinde Anadolu ve Balkanların büyük bir kısmına hâkim olan Osmanlı ülkesinde böyle ortamların var olduğu da bilinir. Daha yüzyılın hemen başında, üstelik dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalınan bir zamanda Emir Süleyman Çelebi'nin çevresinde bulunan ehl-i ilim, erbab-ı şiir ve muhtelif hüner sahibi sanatkâr, pek parlak bir devri yaşatıyordu. (Bu hususta bkz. Karavelioğlu, 2017). Bilhassa İstanbul'un fethini müteakip edebî muhitlerin, Anadolu ve Balkanlarda azalmadığını, ama İstanbul'da temerküz ettiğini söylemek gerekir. Sultan 2. Bayezid devrine gelindiğinde aşağı yukarı bütünüyle Müslüman Türk hüviyetine kavuşan İstanbul'un büsbütün bir ilim ve kültür muhiti hâline geldiği aşîkârdır.

İlim ve edebiyat muhitleri söz konusu olduğunda özellikle şiir meclisleri hatırlandığı zaman, ünlü “Baykara Meclisleri”ni anmak gerekir. Biri bir hükümdardan çok daha fazlasını üstünde toplamış, öteki ise dil ve edebiyatın herhâlde her sahasında eser vermiş iki Türk büyüğünü bir asırda ve bir şehirde birleştiren kader, ilmi ve edebî hâmilğin çağlara yansıyan misalini kültür tarihimize lütfetmiş bulunuyor. Baykara ile Nevaî'nin başında bulunduğu ilim, edebiyat ve sanat meclisleri tarihte bu adla anılmaktadır. Konuyla ilgili bir dizi araştırma yapan Prof. Dr. Ahmet Kartal, Baykara Meclisleri hakkında şunları söylemektedir: “Bu meclislerde; genellikle ‘şiir’, ‘muamma’, ‘lügaz’, ‘tarih düşürme’, ‘nazire’, ‘inşa/mektup’, ‘musikî’, ‘minyatür’ ile ‘çeşitli dinî ve ilmî mevzular’ın sohbet ve tartışma konusu olduğu müşahede edilmektedir. Ayrıca bu meclislerde herkes kendi hünerini göstermekte, şakalaşmalar olmakta, satranç ve çeşitli eğlence oyunları oynanmakta, güreş tutulmakta, şiirler okunmakta, şarkılar söylenmekte, Firdevsî'nin *Şeh-nâme*'si ile Hâfız-ı Şîrâzî ve Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Dîvân*'ı okunmakta, çeşitli dinî konular üzerine tartışmalar yapılmakta, yorumlanması istenen ayetlerin tefsiri yapılmakta, çeşitli içecek, tatlı ve yemeklerin sunulduğu ziyafetler verilmekteydi.” (Kartal, 2018, 542). Sanatın, o devirde o ülkelerde cari hemen hemen bütün dalları meclislerin konusu oluyor, geleneksel spor ve eğlence şekillerine yer veriliyordu. Benzeri kültürel faaliyet mekânlarını, Herat dışındaki başka bazı kadim Türk illerine teşmil etmek elbette mümkündür. Bunlar arasında Buhara, Semerkand ve Taşkent'i özellikle saymak icap eder. Timur'un, Ankara galibiyeti sonrası Semerkand'da tertiplendiği kutlama meclisleri uluslararası bir mahiyet arz eder. Buhara şehri de buradan farklı değildir. “Buhara'da tertip edilen ve Vâsîfî tarafından aktarılan bu edebî meclisler, bu tip meclislerin hüviyeti hakkında bize çeşitli bilgiler sunmaktadır. Buna göre; bu tip meclislerde bazı şiirler/şiir türleri değerlendirilmekte, bazı şiirler okunmakta, okunan şiirler üzerinde yorumlar yapılmaktadır. Ayrıca irticalen bazı şiirler söylenmektedir. Bu meclislere, hem dönemin önemli şairleri davet edilmekte hem de davet edilen ve katılanların isimleri zikredilmektedir. Yine bu meclislerde bazı muammalar okunup çözülmektedir. Hatta bu muammaların ya isim zikredilerek ya da zikredilmeden çözüldükleri müşahede edilmektedir. Ayrıca çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin anlatılması, bazen bizzat sultan tarafından istemektedir. Meclisin sonunda uygun görülürse çeşitli ihsanlarda bulunulmaktadır.” (Kartal, 2018, 561).

16 yüzyıla gelindiğinde büyük Türk-Hint İmparatorluğu'nu kurmaya muvaffak olan Babür Şah'ı görürüz. Devrinde müstamel bütün ilimlerden behresi, her bir sanat şubesinde marifet ve kabiliyeti bulunan bu büyük hükümdar, Türk kültürüne kazandırdıklarının yanında sarayında ve otağında ilim ve edebiyat meclisleri tertip etmek suretiyle asıl hizmetini ifa etmiştir. Devlet adamlarını da teşvik eden Babür Şah'ın, kısa ömründe Türk kültürüne sunduğu katkıları sayıp dökmek, bu çalışmanın sınırlarını aşar; fakat bu asırda Osmanlı ülkesindeki ilmi, edebî ve sanatsal faaliyet, bütün Türk ülkelerinin fevkinde olup hakikaten çok yüksek bir seviyeye erişmiş bulunuyordu. Nitekim bu asırda kaleme alınan edebî eserlerde, biyografi kitaplarında ve bazı tarih membalarında böyle muhitlerin varlığından haberdar olmakla kalmıyor, mahiyet ve teferruatıyla ilgili kıymetli malumata erişiyoruz. Hele bunlar arasında *Meşâirü's-şuarâ'*daki mekân ve muhit tasvirleri, şehir ve semt anlatımları başka hiçbir biyografi eserinde rastlanamayacak ölçüde detaylı, orijinal ve samimidir. Tabi ki bu hususta Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Mevâidü'n-nefâis ve Kavâidü'l-mecâlis*'i ile *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*'ni apayrı bir yere koymak lüzumu vardır. Bunlara bir de tezkire yazarı Lâtîfî'nin *Risale-i Evsaf-ı İstanbul* adlı şehir monografisi ilâve edilebilir.

b. Mesireler Hakkında

Başta saraylar olmak üzere toplumun en üst kademesinden en aşağısına kadar hemen hemen her yer sohbet kültürümüze mahal olmuştur desek mübalağa etmiş olmayız. Bütün bunlarda, meclis sahibinin kudretine göre bin bir çeşit eğlenceler tertiplenirdi. Fıskiyeli, havuzlu bahçelerden hamamlara, helva sohbetleri adı verilen gece toplantılarından her türlü lâtifenin rahatça anlatılabildiği meclislere kadar geniş kapsamlı bu konu çerçevesinde kır, bağ, bahçe gibi bazı farkları da içeren mesireler hakkında değişik türlerde müstakil eserler de yazılmıştır. "Edebiyat ile mekânın bulunduğu en güzel metinler olarak da değerlendirilebilecek bu türlere şehrengiz, bilâdiyye, sâhil-nâme, sûkiyye, dergâh-nâme, mesâir-nâme ve miyâhiyyeler örnek verilebilir." (Kaplan, 2017, 310: Hıfzî'nin *Mesâir*'inde elli civarında mesire ve kasrın tasviri görülür). Bütün bu türler, cemiyet hayatının her yönünü en ince ayrıntısına varıncaya kadar estetik bir ifade üslubuyla kayda geçiren klasik edebiyatımızın derinliği kadar hem edebiyatımızın hem de eski yaşam tarzımızın zenginliğini belgeleyen edebî türlerdir.

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında mesirelerin, şehir halkının yaşam kalitesine müspet tesirler sundukları yerler olarak tespit edilmesi doğru olur. Nitekim böyle yerler, "...tarih boyunca kullanıcılarının sosyal hayata yönelik ihtiyaçlarını karşılayabildikleri alanlar olmuşlardır. Mesire yerleri geçmişte insanların toplu hâlde manzarayı seyretme, gezinti, toplu yemekler, sohbet ve müzikli eğlenceler, spor faaliyetleri, törenler, ibadetlerini gerçekleştirme (açıkta namaz kılmak için hazırlanmış namazgâhları kullanarak) vb çeşitli eylemleri gerçekleştirdikleri açık alanlardı." (Gürbüz, 2009, 15).

İstanbul'da mesire kültürünün, fetihle birlikte başladığını varsaymak doğru değildir. Bizans devri İstanbul'unda da insanlar böyle yerlere gitme ihtiyacı duymuşlar ve sonraki asırlarda da şöhretini muhafaza eden mesireleri ziyaret etmişlerdir. Nitekim Gürbüz'ün ifade ettiği gibi Osmanlı ve hatta Cumhuriyet dönemlerinde kullanılan mesireler, Bizans asırlarının temellerine ve izlerine dayanmaktaydı (Gürbüz,2009, XV). Ne var ki Türk tarihinin daha eski çağlarında bozkır yaşamı ve göçebe ya da konar göçer hayat tarzının, yerleşik hayat düzenine elverişli olan mesire kültürünün oluşumunu geciktirdiği söylenebilir. "Gezginliğin sonucu olarak Türkün doğa kavramı geniş olmuş; ovalar, ırmaklar, dağlar ölçeğinde düşünmüş; düşüncüsü bir bahçe sınırları içinde kalmamıştır." (Evyapan Aslanoglu, 1972, 9). Hâl böyle olunca Türk'ün bahçe kültürü de ancak tam manasıyla yerleşik bir cemiyet hayatına sahip oluşuyla beraber teşekkül etmiş, fakat muktedir devletler kurmuş olmasının yanı sıra sahip bulunduğu zevk-i selim tesiriyle bu hususta hızlı bir terakki göstermiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda 15-19. yüzyıllarda İstanbul'da bulunan mesireler, bağ, bahçe, çayır ve kırların dökümlerine rastlanır. (Mesela bkz. Gürbüz, 2009, 45 vd). Evliya Çelebi de İstanbul'da kırk civarında bahçenin adını saymaktadır (Kahraman, 2024, 1/2 , 605 vd). 16. yüzyıl bahçelerinin isimlerine topluca yer veren çalışmalar da bulunmaktadır. (Mesela bkz. Artan, 1993).

Yeşili bol yükselteler, avlanmaya çıkılan ormanlık araziler, düz yerlerdeki çayır ve kırlar, su kaynaklarının bulunduğu yerler ve dini inanışlar münasebetiyle ziyaret edilen türbe, yatır, tekke gibi mahallerin çevresi zaman içinde birer mesireye dönüşmüştür. İstanbul'un fethi ve bunu izleyen yaklaşık elli yıl içinde şehir, dört başı mamur bahçeler ve ferah feza mesirelerle dolmuştu. "Mesire alanlarının en kalabalık olduğu dönem Hıdırellez şenliklerinin yapıldığı günlerdi." (Çetin, 2022, 87). Bu ve benzeri mesire alanları ve eğlenceleri asırlarca öyle revaçta olmuştu ki yazılı edebiyat metinleri kadar sözlü metinlerimize de girmişti. Klasik metinlerimiz kadar halk edebiyatı verimlerimizde de yer almıştı.

Yapılan bir araştırmada İstanbul halk hikâyelerinde Hocapaşa civarındaki mesire yerleri, Tophane Mesiresi, Büyük Ada, Yenibahçe Çayırı gibi tenezzüh yerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. (Bkz. Güngör Taşçıoğlu, 1999). Türk kültür ve edebiyatında mesire, eğlence ve teferrüç âdetleri ile bahçecilik ve çiçek kültürü hakkında yazılıp çizilen her şeyi sayıp dökmek doğru olmayacaktır. Bunun yerine işret ve sohbet meclislerinin daha çok kapalı ortamlar olarak meydana çıkan meyhanelerdeki durumunu kısaca hülâsa etmekte yarar vardır.

c. Meyhaneler Hakkında

Edebiyatın gelişme gösterdiği mekânlardan biri de meyhanelerdir. Her ne kadar Müslüman bir toplumda meyhanelerin açılması, işletilmesi, müşterilerin zaman zaman yaptığı taşkınlık ve zarar verici davranışlar bazı engellemelerle, kısıtlama yahut toptan kapatılmalarla karşılık bulsa da Osmanlı toplumunda meyhanelerin hemen hemen her devirde var oldukları bilinmektedir. Meyhane müdavimlerinin önde gelen insan tiplerinden biri de şairlerdi. "Osmanlı'da eğlence mekanlarının başında gelen ve birkaç türü olan meyhaneler, şairler için de bir toplantı yeri olduğundan mekânı, işletmecisi, zengin içki ve kadeh türleri ve kendine has dünyası ile klasik Türk şiirinde en çok temas edilen sosyal hayat unsurlarından biri olmuştur." (Eke, 2019, 68). Asıl yaygınlığına 15. yüzyılın ikinci yarısında kavuşan İstanbul meyhaneleri ise şiir dünyasının adeta kalbi olmaları hasebiyle edebiyat tarihi ve edebî muhitler bakımından önem arz eder.

Osmanlı asırlarında İstanbul meyhaneleri çok idi. Evliya Çelebi, bunları şöyle saymaktadır: "İstanbul'un dört tarafında meyhaneler çoktur, ama çokluk üzere olanlar Samatyakapısı, Kumkapı, Yeni Balıkpazarı, Unkapanı, Cibalikapısı, Ayakapısı, Fenerkapısı, Balatkapısı ve karşıda Hasköy'de ve Galata demek meyhane demektir ki Allah korusun sanki Malta ve Alakorna kâfiristanıdır. Orada ta Karadeniz Boğazı'na kadar elbette her mahallede meyhane vardır; ama Ortaköy, Kuruçeşme, Amavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Anadolu tarafında Kuzguncuk, Çengelköy, Üsküdar ve Kadıköy'de bütün bu anılan tabaka tabaka beşer altışar kat meyhaneler vardır." (Kahraman, 2024, 1/2, 914). 17. yüzyılın ilk yarısına ait olan bu satırlar, İstanbul sathında meyhanelerin bir hayli yaygın olduğunu gösteriyor.

İstanbul meyhanelerinin yoğun olarak kümelendiği yerlerin başında üç semti bilhassa anmalıyız: Galata, Balıkpazarı ve Tahtakale. Her üç semtin ortak özelliği ise Boğaz ve Haliç ile çevrili olmalarıdır. Meyhane kültürünün, balık tüketimiyle ilişkisi açık olduğuna göre böyle bir ortak özelliğin varlığı bizi şaşırtmaz. Öte yandan buraların limanlara sahip veya limanlara yakın konumları, meyhane ve işret kültürünü beslemiştir. Deniz yolcularının, yabancı tüccarların ve hamallar, kayıkçılar ile mavnacıların uğrak yerleri olmaları elbette işret ortamlarını kendiliğinden doğuracaktır. Ancak Galata'nın gayrimüslim nüfus yoğunluğu, oraya ayrı bir hususiyet kazandırmaktadır. "Meyhanelerin yoğun olarak bulunduğu semtlerin başında Galata ve Balıkpazarı gibi şehir ve ülke dışından gelen gemilerin yanaştığı iskelelerin bulunduğu yerler olması da doğaldır. Avrupa'da olduğu gibi İstanbul'da da meyhaneler ticaretle uğraşanların ve yabancıların yoğun kullandıkları mekânlardandır. Bu bağlamda meyhanelerin salt içki içilen yerler değil, karşılaşmaların ve hatta ticaretin de mekânı olduğunu, kozmopolit bir karaktere sahip olduğunu söylemekte yarar vardır." (Çokuğraş, 2013, 184). Bütün bu sebeplerle İstanbul'un tarihi semtleri başta olmak üzere Haliç (Fener ve Balat civarı) ile Boğaz sahilleri, Anadolu kıyılarının kimi noktaları, hatta Eyüp semti bile meyhanelerin bulunduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski meyhanelerin Gedikli, Ayaklı, Koltuk ve Küplü gibi çeşitleri olduğu görülüyor. Bu ayrım, en başta devlet nezdindeki durumlarına göre yapılmıştır; ancak sundukları hizmet de meyhaneler arasındaki farklılıkları belirginleştirmiştir. Mesela Gedikli meyhanelere "selatin" tabir edilirdi. Bunların ruhsatlı meyhaneler olduğunu biliyoruz. Ayaklı meyhaneler, seyyar içki satıcılarına denirdi. Devlette kayıtları bulunmadığından kaçak çalışırlardı. Koltuk tabir edilen meyhaneler de herhangi bir esnaf loncasına bağlı değillerdi ve bakkal, fırın, bozahane gibi dükkânların altında hizmet verirdi. Küplü adıyla anılan meyhaneler de kayıt dışıydı ve daha çok ayak takımının uğradığı salaş mekânlardı.

Meyhaneler hiçbir zaman yalnızca içki içilen, sızılıp kalınan, zaman zaman taşkınlıkların çıktığı sıradan dükkânlar değildiler. Sohbet kültürümüzün yaşatıldığı, insanların eğlendiği ve eğlenerek bir şeyler öğrendiği yerlerdi. İşret erbabının yanı sıra ilim ehlinin dahi uğradığı bilinen bu mekânlar, özellikle 16. yüzyıldan itibaren ve bilhassa Gedikli olanlar bir mektep hüviyeti taşımışlardır. Diğer kimi meyhanelerde de yoğun kültürel ortamların tesis edildiğini tahmin etmek güç değildir. (17. yüzyıldan sonra meyhanelerde eğlence hayatının detayları için bkz. Erdinçli, 2020).

Meyhane kavramının Türk edebiyatına nasıl yansıdığı ile ilgili olarak şu tespitlere yer verilmiştir: “İstanbul’un meşhur meyhaneleri ve meyhanecileri, Galata meyhaneleri, insanların dertlerinden ve günlük hayatın sıkıntılarından bir an olsun uzaklaşmak ve rahatlamak maksadıyla meyhaneye sığınmaları, meyhaneye çember asma geleneği, Ramazan’da kapanan meyhanelerin müdavimler üzerindeki tesiri, Osmanlı’da içki yasakları ve meyhanelerin kapatılması tarihî hadiseleri, meyhanelerden çıkan sarhoşların naraları ile bu semtlerin gürültüsü, içkinin aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkisi ve vakıf malı meyhaneler klasik Türk şiirine yansıyan Osmanlı meyhane kültürünün izleridir.” (Eke, 2019, 83). Bu tespitlerden anlaşılmaktadır ki meyhane Türk edebiyatında genişçe bir yer tutar. Şairlerin, yüzlerce yıllık bir geleneğin icabı olarak meyhane ile tekke kavramını, mey ile aşk ve meyhaneci ile şeyh imgelerini ustaca kullandıkları görülür. Muhakkak bunda, tasavvuf terminolojisini bir kılıf gibi kullanma gayesi vardır; ancak ustaca yapılan teşbihlerin edebiyat dünyamıza estetik manalar kattığı da bir gerçektir.

Mesireler ve Meyhaneler

Âşık Çelebi’nin, İstanbul mesireleri ve meyhaneleri hakkında verdiği bilgiler, bazı şairlerin terceme-i hâlleri içinde, bazen satır aralarına serpiştirilmiş olarak, kimi zaman ise daha geniş yer ayrılmak suretiyle kaydedilmiştir.

AĞA YOKUŞU

İstanbul’un Laleli semtindeki bu tarihi sokak, adından da anlaşılacağı üzere bir yokuştur ve bugünkü Aksaray meydanı istikametinden Vezneciler semtine doğru çıkan yollardan biridir. Eski İstanbul’un kendine has üslubuyla seçkin bir tarihçisi olan Reşat Ekrem Koçu, burayı şöyle tanımlar: “Eminönü kazasının Bayazıd nahiyesinin Kemalpaşa Mahallesi sokaklarındandır. Fethibey Caddesi ile Gençtürk Caddesi arasında, dört arabanın rahat rahat geçebileceği kadar geniş, ortası kısmen paket taşı döşeli ve kısmen asfalt, iki yanı kaba taş döşeli ve ayrıca geniş yaya kaldırımları bulunan bir caddedir. Dört tane atkestanesi ağacı caddeye renk vermektedir. Evleri 2-3 katlı, beton yapı, orta hâlli ve orta hâllinden üstün durumda aile meskenleridir. Gençtürk Caddesi ile olan kavşağında Kemalpaşa Camii ve bu cami önündeki mezarlıkta da 1723 (1136)’te ölen Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa’nın kabri vardır ki, sokağın adı ile ilgili bir kabir olsa gerektir.” (Koçu, 1958, 252).

Bilhassa 19. yüzyıldan itibaren Şehzadebaşı semtindeki eğlenceli Ramazan akşamlarına da mahal olduğunu düşündüğümüz bu sokakta Âşık Çelebi’nin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, o devirde birkaç çeşme ile koyu gölgeli dallarını yokuşa salan ağaçlar varmış. Müellifin, Zâtî’nin ağzından aktardığı şu malumat, Ağa Yokuşu ve çevresinin şuara için tercih edilen bir gezinti ve sohbet durağı olduğunu göstermektedir: “Ağa yokuşundaki çeşmesârın ve ol çeşmesârda olan dirah-tı sâyedârın adın ferec ba’de’ş-şidde virmişdük, ana irişdükde gûyâ âb-ı havz-ı kevser ve sâye-i şâh-ı tûbâyâ irişmişdük. Andan varup Tâcîzâde’yi selâmlarduk. Gâh merhabâ vü nevâzişiyle ve gâh iletmişdük eş’âra istihsân u sitâyîşiyle ve gâh in’âm u bahşâyîşiyle ve gâhî tenhâ alıkoyup hûriş ü güvârişiyle muğtenem olup andan hâneli hânemüze yâhud mülâzemet-i kûy-ı cânânemüze giderdük.” (Kılıç, 2010, 1582). Bu satırlarda Zâtî’nin, Kadri Efendi ile zaman zaman gezmeye çıktığını, Laleli’den Süleymaniye istikametinde Ağa Yokuşu’nu tırmanırken oradaki çeşmelerde ve gölgeliklerde dinlendiklerini, buraya “sıkıntıdan sonra rahatlık” adını verdiklerini, buranın Kevser havuzuna ve Tuba gölgesine benzediğini okuyoruz. Tacizade Cafer Çelebi’yi ziyaretlerinden söz ettiğine göre devir Sultan 2. Bayezit veya Sultan Selim devri olsa gerektir ki bu da hem Zâtî’nin hem de Kadri Efendi’nin gençlik yıllarına yahut otuzlu yaşlarına rastlar.

ATMEYDANI

Doğu Roma İmparatorluğunun yüzyıllarca payitahtlığını yapan, fethiyle birlikte Osmanlı’nın başkenti olan İstanbul’un merkezi ve en eski bir meydanı olan Hipodrom, yani Atmeydanı; idarenin, siyasetin, askerliğin, sosyal ve iktisadi hayatın beyni, tarihi İstanbul’un en kalabalık yerlerinden biriydi. Makaleye konu olan mekân ve muhitlerin tamamı için söylenilebilecek husus, burası için de geçerlidir; yani Âşık Çelebi asrının Atmeydanı’nın, sonraki asırlarla kabil-i kıyas olması dahi mümkün değildir. Her şeyden önce 15-16. yüzyılların Atmeydanı, bugünkünden -hatta 17. yüzyıl başında inşa edilen Sultan Ahmet Camii’nin olmadığı düşünülürken- çok daha geniş bir alandı. Yerebatan Sarnıcı’nı içine alıp Gülhane Parkı ile sarayın cümle kapısını selamlayarak Boğaz ile Marmara’nın kesiştiği noktaya açılan, Akbıyık Mahallesinden yukarı istikamete yönelerek eski İbrahim Paşa Sarayı ile çevresini de içine alan bu büyük

meydanın tarihte oynadığı roller çoktur. Bütün devlet merasimlerinin, her türden kutlama ve nümayişin merkezi olan bu tarihi meydanda Bizans devrinde yarışlar tertiplenir, talimler yapılmış. Meydanın bu rolü, Osmanlı devrinde de devam etmiş; hatta daha geniş kapsamlı ve katılımlı gösterilere sahne olmuştur. Burasının, kültür ve edebiyat tarihimiz bakımından da her zaman son derece önemli olduğu açıktır.

Biyografilerdeki başarısı kadar insan psikolojisi ve mekânlar hakkında da eşsiz tasvirler yapan Âşık Çelebi, bu yönüyle şuaara tezkiresi yazarlarının önde gelenidir. *Meşâirü'ş-şuarâ* adını verdiği tezkiresinin Celâlî maddesinde, şairin İstanbul'a geldikten sonra nasıl bir hayat sürdürdüğünü, nerelere girip çıktığını, kimlerin hizmetinde yer aldığını anlatırken devri İstanbul'unun birçok mesire yerini ve cemiyetlerini de anar: "*Seyr-i gülistânda ve deyr-i mugânda Eyyûb u Kâğıthane çemenlerinde, Galata ve Hâsköy encümenlerinde, Zâtî dükkânında ve Atmeydânı'nda bahâr sohbetlerinde ve hazân cem'iyetlerinde gâh mahbûblar mecma'ı olan hammâmlar seyrinde ve gâh Dâvûd Paşa iskelesinde suya oynayan sîm-endâmlar seyrinde gâh hânkâhlarda vefâ semânda ve gâh harâbâtlarda deblek semânda hem-dem idük.*" (Kılıç, 2010, 469). Âşık Çelebi, Celâlî ile birlikte Eyüp, Kâğıthane, Galata, Hasköy gibi İstanbul çevresinin sohbet ve ünsiyet, ayş ü işret mahallerinde ve mesire yerlerinde gezdiklerini haber verdikten sonra Zâtî'nin Bayezid'deki meşhur dükkânını ve Atmeydanı'nı anar. Buralarda bazen bahar mevsiminde bazen de güz zamanı gezerler, sohbet ve işret âlemlerine dalarlarmış. Bazen güzelleri görmek için hamam safalarına katılırlar, kimi zaman da Davut Paşa İskelesi civarındaki mesirede güzeller seyrinde olurlarmış. Tekke ve harabat semalarına, zikir halkalarına, ilim ve sohbet meclislerine yine beraber giderlermiş.

Atmeydanı'nın edebiyat tarihimiz açısından önemine dikkat çekilen şu satırlarda ise buranın kahvehaneleriyle, cemenzarlarıyla, saray odaları veya hankah hücreleriyle bir şiir mektebi olduğu vurgulanmaktadır. "*Ekser zemânda Na'tî ve Nûhî ve Figânî üçü zevâyâ-yı müselles gibi gâh odalarda müselles içerlerdi ve gâh meyhanâne sadrına geçüp murabba' oturmagçün Galata'ya geçerlerdi. Atmeydanı seyrinde üçü aşkar göziyle seyrân iderler ve nokta-i şa'r gibi üçü bir ugrundan şi'r üzre düşüp gâh müşâare idüp gâh münâzarada tab'larm imtihân iderlerdi.*" (Kılıç, 2010, 1203). Bu satırlardaki "Atmeydanı seyri" ifadesi, meydanın zikredilen çeşitli ve çok fonksiyonlu hususiyetlerini anlatmaktadır. Zamanın şairleri, ilim ve edebiyat erbabı, birçok sanat ehli zarif kimselerin Atmeydanı'na seyre gelmesi, burasının bir ilim, edebiyat ve sanat meydanı olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sebeple onu da İstanbul'un seçkin mesire (seyir yeri) ve tenezzüh muhitleri arasında anmak gerekir.

BALIKPAZARI

Eminönü'nün en meşhur gezinti ve işret mahallerinden biri olan Balıkpazarı, eski İstanbul'un günlük hayatının en canlı aktığı yerlerdendir. Koçu, bu semtle ilgili olarak "Bütün semtler gibi Balıkpazarı'nın sınırları da kesin olarak tayin edilemez." der (Koçu, 1960, 2027). Semtin balık avlayanlar ve satanlar ile balıkçı meyhaneleri arasındaki ilişki çerçevesinde Eminönü iskelesine yakın sahil kesiminde bulunduğu bilinmektedir. Yine Koçu, semtle ilgili şunları yazmaktadır: "Balıkpazarı'nın hususiyeti, balıkçı dükkânlarının burada toplanmış olmasından başka İstanbul'un en eski gedikli selâtin meyhanelerinden bir kısmının da yukarıda adı geçen üç sokakta kurulmuş bulunması; balık, has Türk içkisi rakının en yakışık mezesi olduğuna göre buradaki meyhanelerde demlenen İstanbul akşamcılarının sofralarında diledikleri en nefis balıkları her zaman emirlerine âmâde bulmak imkânı idi. İçki kullanmış, içerken de meyhaneciler meclisleri aramış üdeba, zurefa, şuaara, kalenderler, rindler asırlar boyunca Balıkpazarı meyhanelerine gelmişler ve bu dar, bozuk, pis; fakat sesli ve canlı sokakların havasında bir hoş sada bırakıp göçmüşlerdir." (Koçu, 1960, 2023). Şu hâlde Balıkpazarı'nı eski İstanbul meyhaneleri, balıkçılar, mavnacılar, ayyaşlar ve eğlence hayatı ile beraber düşünmek gerekir.

Tezkiresinin Rahîkî'yi anlattığı bölümünde Âşık Çelebi, bu semtten hem şairin ünlü aktar dükkânı hem de Galata güzergâhı olması sebebiyle bahsetmektedir: "*Dükkânı Galata'ya seyre giden erbâb-ı irfânun derneği idi ve uşşâkma cilve vü arz-ı cemâl idecek şûhların cây-ı derneği idi. Erbâb-ı ıyşa esbâb-ı işreti dükkânında hâzır u müheyyâ iderdi. Balıkbâzârına giden beher-hâl Rahîkî'ye ışk u meşk idüp bile alup giderdi. Rahîkî tahallusma sebeb şarâbâtîliği dahi olsa olur harâbâtîliği dahi olsa olur.*" (Kılıç, 2010, 1352). Müellifin verdiği bilgilere göre o devirde Galata, âşıkların, dilberlerin, ayyaşların, şuaara ve zurafanın ilgi gösterdiği bir semt imiş. Galata'ya geçmek isteyen irfan ehli kimseler onun, işretin gereklerini etmin ettiği dükkânına uğramadan geçmezlermiş. Âşıklarına cilve ederek yüzünü gösterecek şuh güzellerin toplandığı yer de yine Rahîkî'nin bu meşhur dükkânıymış. Galata'ya nazaran ne de olsa ayak takımının daha çok müdavimi olduğu Balıkpazarı meyhanelerine gidenler de bazen onu yanlarına katıp götürürlermiş.

Balıkpazarı meyhaneleri daha geç tarihlere kadar revaçta olmuştur. Murat Belge, burayı ünlü bir meyhane semti olarak tanımlar: “Nitekim Eminönü Balıkpazarı öteden beri ünlü bir meyhane semti olmuştur. İstanbul meyhaneleri üstüne geçen yüzyıl [19. yy] sonlarında küçük bir broşür yazar Çaylak Tefvik, buradaki en namlı üç meyhanenin adını kaydetmiştir: Kafesli, Hançerli ve Yahudi.” (Belge, 1994, 27). Bu malumat topyekün değerlendirildiğinde Balıkpazarı’nın, bütün bir Osmanlı klasik çağında ve çöküş devrinde daha çok orta ve ortanın altı insan profiline mahal olduğu; akşamcıların, gizlice işret etmek isteyenlerin, dilber seyrine gelenlerin, taze balık ile içki içmeyi sevenlerin, genellikle de serkeş ve belalı kimselerin ayş ü işret muhiti olarak asırlarca yaşadığı anlaşılmaktadır.

BEŞİKTAŞ

Henüz 15. yüzyıl gibi erken bir dönemde adını suları, ormanları, av mahalleri ve bilahare bağ, bahçe ve mesireleriyle duyuran Beşiktaş, tarihi İstanbul’un tabiati ve teneffüs mahalli olarak öne çıkmıştır. Dolmabahçe kıyılarından Ortaköy, Arnavutköy, İstinye ve Sarıyer’e kadar uzanan Boğaz kıyısı ile bütün bu uzun ve kıvrımlı kıyı şeridini çevreleyerek uzayıp giden tepeler, vadiler ve kırlar, bir zamanların İstanbul seçkinleri için vazgeçilmez güzellikte mesirelerdi. Ünlü Beşiktaş Bahçesi, Sultan 2. Bayezid asrından beri vardı. Kazancıoğlu Bahçesi ise 17. yüzyılın ilk çeyreğinde tanzim edilmiş bir bahçeydi. Civan Kapıcıbaşı Bahçesi, Evliya Çelebi’nin tabiriyle cennetten bir köşeydi. Semtin en güzel bağ ve bahçeleri bir zamanlar kuzey istikametinden akıp Dolmabahçe ile Ortaköy arasında Boğaz sularına dökülen Beşiktaş Deresi’nin kıyıları boyunca sıralanmıştı.

“Coğrafi olarak Boğaz’ın başlangıç noktası sayılan Tophane’den Fındıklı’ya kadar uzanan alan, bugün geriye pek azı kalmış, bağ ve bahçelerle kaplı yeşil bir yöre olmuştur. Bir kısmı 2. Bayezid’e ait olan bu bağ ve bahçelerin dışında Boğazkesen yönünde İstanbul Subaşı Ahmed’in bir bahçesi olduğu bilinmektedir.” (Aktaş - Sönmez, 2011, 125). Hele Kabataş bölgesindeki ünlü Karabali Bahçesi, her kesimden insanın bahar ve yaz mevsimlerinde gitmeye can attığı bir bahçe imiş. Bahçenin, tanzimi itibarıyla Osmanlı bahçelerinde benzersiz olduğunu bilmekteyiz. Dolmabahçe, Çırağan ve Yıldız saraylarının bahçeleri, padişah mülkü olsa da davetli zurafanın girip çıktığı yerlerdi. Bugün de İstanbulluların dolaşmaktan zevk aldığı Yıldız Korusu ise sarayın bakiyesi bir orman alanı olup Beşiktaş’ın simgelerindedir.

Mesire mahallerinin teşkilinde dini âmillerin de müessir olduğuna bilinen bir hakikattir. Cami, tekke, zaviye, hankah, türbe gibi yapıların etrafında zamanla mahalleler oluştuğu gibi mesireler de ortaya çıkmıştı. Buraları ziyarete giden insanların yiyip içmeleri, gezip hoşça vakit geçirmeleri, tefekkür ve teferrüç etmeleri için böyle yerlere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun bir örneği, Beşiktaş sınırları içinde bulunan Beşiktaşlı Yahya Efendi Dergâhı ve çevresidir. Zamanla Hızırlık Mesiresi adını alan muhiti Koçu, şöyle tanıtır: “Hızırlık Mesiresi: Beşiktaşlı Yahya Efendi Dergâhı ve türbesi etrafına denir, namlı mesirelerdendir.” (Koçu, 1961, 2564). Yahya Efendi’nin manevi huzurunda olup da bu atmosferden feyz almak isteyen halktan imkânı olanlar kayıkla veya arabayla, bu imkânâ sahip bulunmayanlar ise yaya olarak Hızırlık Mesiresi’ne giderlerdi.

Deli Birader lakaplı bu uçarı ve bir o kadar da zarif şairin adı Beşiktaş ile özdeşleşmiştir. Âşık Çelebi, Beşiktaş’ı Gazâlî biyografisinde anar: “...yârân-ı kadîminden Hatîb Seydî oğlu Dervîş Çelebi dirler bir kâzî ve Sirkeci Bahşı dimekle ma’rûf kimesne ki Beşiktaş semtinde bâğçeler idinüp tavattun itmişlerdi.” (Kılıç, 2010, 1640). Bu kısa malumattan sonra Âşık Çelebi, bahçeleri uzun uzadıya tasvire başlar. Buraya alıntılanmaya gerek görmediğimiz bu tasvirler, 16. yüzyılın ikinci yarısında Beşiktaş ve civarının büsbütün bir mesire olduğuna insanı ikna eder.

Gazâlî’nin Beşiktaş Bahçesi ve Hamamı

Gazâlî (ö. 1535), sadece çağının değil belki de bütün bir klasik Türk edebiyatının en özgür düşünceli, yenilikçi, özgüvenli şairlerinden biridir. Kanuni Sultan Süleyman devrinde ve Maktul İbrahim Paşa zamanında Beşiktaş’ta satın aldığı araziye muhteşem bir bahçe olarak düzenlemiş; bir de mescit, hamam ve havuz inşa etmişti. İstanbul zurafası ile asrın nice şairinin uğrak yeri olan bu bahçe, hamam ve havuz hakkında kısa süre içinde dedikodu çıkarılmış, burada dinen ve ahlâken uygun olmayan işler yapıldığı, fuhuş irtikap edildiği yönünde şikâyetler olmuş. Belki çekememezliğin de etkisiyle büyüyen ve yayılan bu dedikodu ve şikâyetler saraya kadar ulaşmış, nihayet hamam ve müstemilatı İbrahim Paşa’nın emriyle yıktırıldığı gibi meşhur bahçesi de yerle bir edilmiştir.

Âşık Çelebi, şairin bahçe, hamam ve havuzuna İstanbul zarifleri ile nice âşığın nasıl alaka gösterdiğini dile getirir. Girmek isteyenler öyle bir izdiham meydana getirmişlerdir ki içeride yer bulamayanlar güya dama çıkıp camdan bakmışlardır: “...kendüye bir mesken ve yanında bâğçe vü gülşen ve zâviye-i bihişt-encümen ve bir mescid-i müzeyyen ve hammâm-ı İrem-ârâm içinde bir havz dil-i uşşâk gibi sâf u şeffâf u rûşen binâ eyledi. (...) İstanbul dilberleri sû-be-sû ol hammâmın ayagına akdılar, nice hecr âteşiyle yanmış âşıklar varup ol hammâmda tevsen-i nefis-i tünd-kâmlarını âb-ı şehvete yakdılar. Zurefâyı havâs u avâm içerüde yir bulımayup tama çıkup câmdan bakdılar.” (Kılıç, 2010, 1646). Hamam ayağına su gibi akmak; havuzun, âşıkların gönlü gibi saf olması benzeri teşbihler, müellifin orijinal tasvir üslubunun güzel örneklerindedir.

DAVUT PAŞA İSKELESİ

Âşık Çelebi'nin yine Celâlî terceme-i hâlinde zikrettiği bir başka İstanbul mesiresi, Davut Paşa İskeleyi'dir. Burası aslında bugün Fatih ilçesi sınırlarında olup Kumkapı'dan Samatya'ya kadar uzanan sahil şeridiyle Cerrahpaşa, Haseki ve Ali Paşa mahallelerini de içine alan çok daha geniş bir semtin adıydı. Osmanlı'dan çok önce Bizans devirlerinde de başta imparatorlar olmak üzere insanların bulunmaktan hoşnut oldukları bir mesire alanı imiş. Adını, Sultan 2. Bayezid'in vezirlerinden Davut Paşa'dan alan bu semt, eski bir mesire alanı olarak daima iskeleyiyle beraber anılagelmiştir.

Davut Paşa ve külliyesiyle ilgili kaynaklara dayanılarak yapılan bilimsel bir çalışmada, semte adını veren bu tarihi iskelenin yeri Yenikapı ile Samatya arasında bulunan Theodosius Limanı'nın batı ucuna konumlandırılmıştır (Akkurt, 2022, 56). Semtin, Yenibahçe'yi de içine alması, meşhur Bayrampaşa Deresi'nin buradan akması ve Cerrahpaşa gibi yükselteleri yanında şehre çok yakın oluşu da halkın uğrak yeri mesirelerinden olmasında müessirdir. Âşık Çelebi, bu sahil semtini, yakından tanıdığı Celâlî'yi anlatırken zikretmektedir. “... gâh Dâvûd Paşa iskelesinde suya oynayan sîm-endâmlar seyrende gâh hânkâhlarda vefâ semânda ve gâh harâbâtlarda deblek semânda hem-dem idiük.” (Kılıç, 2010, 469) derken semtin Bayrampaşa Deresi başta olmak üzere Marmara Denizi'ne dökülen irili ufaklı birçok deresinde oynayan güzellerden söz etmiş olabileceği anlaşılıyor.

EFE MEYHANESİ

Kimi insanların başlıca eğlence ve iştret mekânlarından olan meyhaneler, Osmanlı devrinde henüz 15. yüzyıl gibi erken tarihlerden itibaren hep var olagelmiştir. Bazen çeşitli sebeplerle meyhane kapılarına kilit vurulduğu görülmüşse de “koltuk” tabir edilenler sayesinde meyhaneye gitme alışkanlığının hiç kesintiye uğramadığını söylemek mümkündür.

Bizans devri İstanbul'unun günlük hayatın her yönüyle canlı aktığı semtlerinin başında gelen Tahtakale muhiti ulusal ve uluslararası ticaretin, alış verişin, eğlencenin merkezi idi ve Süleymaniye sırtlarından Eminönü İskeleyine doğru inen yolu çevresini teşkil etmekteydi. Bu bölge bugün de aşağı yukarı aynı isimle anılır. Genellikle cemiyetin orta ve alt kesimden insanların yaşadığı, hamalların, kayıkçıların, küçük esnafın, balıkçıların, işportacıların; kahvehane, bozahane ve meyhane işletmecilerinin çokça bulunduğu bu muhit, gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminde sosyal hayatın merkezinde olagelmiştir. Tahtakale bu özelliğini, Eminönü iskeleyi civarı, Balıkpazarı ve Zindankapısı civarı ile birlikte hâla taşıyor.

Eski zamanların İstanbul meyhaneleri başta Galata olmak üzere Tahtakale'de toplanmış bulunuyordu. Tarihi, kestirme bir tahminle 15. yüzyıl ortalarına kadar inen Efe Meyhanesi, kaynaklarımızda Tahtakale'nin en meşhur meyhanesi olarak kaydedilmiştir. Gedikli (=devlet nezdinde kayıtlı) meyhaneler arasında sayılan bu namı meyhane, İstanbul'un şuara ve zurafa zümresinin buluştukları mekânlardan biridir. Müdavimleri arasında Zâtî, Âhî, Celîlî, Figânî, Nihâlî, Melihî, Sâgarî, Hâverî, Aydınlı Selmân, Zârî, İshak Çelebi gibi ünlü divan şairlerinin bulunduğu bilinmektedir.

Âşık Çelebi'nin, tezkiresinde adını en fazla andığı meyhane Efe Meyhanesi'dir. Buradan ilk olarak Na'tî'nin terceme-i hâlini yazarken bahseder. Na'tî, Figânî ve Nûhî ile beraber sık sık bu meyhaneye gidirmiş. Mevsim elverdiğinde bahçelere, kırlara çıkarlar; bilhassa kış aylarında meyhanede iştret ederlermiş. Elleri avuçlarında olanı kadehe harcarlarmış. Bazen ilim sahipleriyle oturup kalkarlar, sabahlara kadar gâh iştret gâh sohbet ederlermiş: “Figânî ve Nûhî ile Efe meyhânesinin dürd-i den gibi üftâdeleri ve habâb gibi kadeh âvâreleri ve şehrin meşhûr şahid-bâz u gulâm-pâreleri

idi. *Gâh gülşen ü kâşânelerde gül gibi gülüp açılurlar gâh kûşe-i meyhânelerde cur'a-veş dökülüüp saçılurlardı. Buldukların hemân kadehe koyarlar ve gice ile buldukları dilberi soyarlar ve gâhî ehl-i ilmler ile hem-dest olup İlâhî sohbetler idüp çerb-zebânlıkla şem'ün cânına odlar yakup şîrîn-güftârlıgla şekerlerin başına sular koyarlardı.*" (Kılıç, 2010, 884).

Meşâirü'ş-şuarâ'da biyografisine yer verilen 16. yüzyılın tanınmış şairi Nihâlî, Âşık Çelebi'nin babası ile dost imiş. İki kafadar gençliklerinde beraber ders okumuşlar, gençlik yıllarını birlikte geçirmişler; bazen medreselerde, uzlet köşelerinde bazen meyhanelerde, derviş halkalarında daima arkadaşlık etmişlerdir. Devrin çeşitli mesirelerinin yanı sıra bilhassa Efe Meyhanesi'nde sohbet ve işret toplantılarına iştirak ettiklerini Çelebi'den öğreniyoruz: *"Evâil-i sinn ü sâlinde ve sâde-rûlğı hâlinde bu hakrîin ammîne sûhte olup peder merhûm ile şirket üzre ulûm-ı mütedâvileden fasl u bâbî ile her kitâbı bile görürler; unfuwân-ı şebâbî bile geçürürler medreselerde vü harâbâtlarda, meyhânelerde vü hânkâhlarda, Efe meyhânesinde ve sâir cem'iyetgâhlarda bile sohbet iderler.*" (Kılıç, 2010, 906).

Aydınlı Selmân'dan bahsederken ise onun ve beraber işret ettiği arkadaşlarının durumunu "Başlarından geçenler şarap tortusuyla sofranın tahtasına yazılmıştır ve her meyhanenin kapısında onların bir beyti veya mısraı kazanmıştır." ifadeleriyle dile getirmektedir: *"Tarîk-ı ilmde iken merhûm Şiroân'la vesâir yârânla ol kadar harâbâtılıgla mübâşeret ve Efe meyhânesine mürâcaat belki mücâveret itmişdür ki pîş-hân tahtası kalmamışdur ki dürd-i meyle anların hâdiseleri yazılmaya ve meyhâne kapısı yokdur ki anların beyti yâ mısraı kazılmaya.*" (Kılıç, 2010, 997).

Hâverî'nin terceme-i hâli anlatılırken de yazarın hususi üslubu ve yerli yerinde tasvir ve mübalağaları dikkati çeker: *"Efe meyhânesinde bir fuçı yogdı ki aylarla ayılmayup dibine küp düşüp kalmış olmaya ve bir meyhâne pîş-hânı yogdı ki ol anda eski hasîr salmış olmaya.*" (Kılıç, 2010, 1507). Bu ifadelerden anlaşılmalıdır ki şairin, Efe Meyhanesi'ndeki fıçılardan hepsinin dibinde sızmaşlığı vardır. Sadece Efe değil, Hâverî'nin sofraya kenarına çöküp bağdaş kurmadığı bir meyhaneye bile olmadığı anlaşılıyor.

Zâtî'yi ahir ömründe tanıma fırsatı bulan ve onunla, hayat hikâyesi hakkında konuşup şairin bizzat ağzından dinlediklerini eserinde kayda geçiren Âşık Çelebi, şu satırlarda aynı zamanda devrin ünlü meyhanesini kısaca tanıtır: *"Kadrî Efendi-i merhûm ol vakt dânişmend ü mülâzım idi, anunla hem-kâse vü hem-kadeh ve yâr-ı gussa vü ferah idüm. Ol Ayasofya hücrelerinde, ben Şeyh Vefâ hânkâhında olurduk. Tahte'l-kal'a mecmaumuz ve Efe meyhânesi tahsîl-i âb-rû ve tertîb-i dimâğ u tenkiye-i mizâc için seylân-ı seyl-âb-ı huzûr u hubûr menbaumuz idi.*" (Kılıç, 2010, 1582). Zâtî'nin henüz genç yaşlarında, Sultan 2. Bayezid asrında İstanbul'a geldiği ve Bayezid Camii avlusunda mütevazî bir dükkân açtığı, zamanla bu küçük dükkânın şairler ile zarif kimselerin uğrak yeri olduğu bilinmektedir. O yıllarda şair, edindiği dostlarıyla İstanbul'un ilim, irfan, işret ve sohbet mahallerine gidip gelmiş; fitratındaki şairlik kabiliyeti münasebetiyle çok saygı görmüştür. Bu meyanda Necâtî'nin, Hallaç Zâtî adındaki müteşair ile olan muhaveresi hatırlanabilir.

EFŞÂNCI BAHÇESİ

Esasen "efşancı", katı' adı verilen geleneksel el işlemeciliği ile uğraşan kişiye denir. Üzerinde yazı bulunsun bulunmasın farklı renklerde boyanmış kâğıtları belli başlı şekillerde kesip birbiri üstüne yapıştırmakla kâğıttan bir bahçe modeli oluşturma işi olan bu eski sanatın bilinen en eski ustalarından biri Mehmet adında bir zattır. Âşık Çelebi, bu Mehmet Efendi'nin efşancılığını ve bu işi nasıl büyük bir aşkla yaptığını, eserinin "Selmân-ı Aydınî" maddesinde anlatır. Buna göre Fatih Sultan Mehmet, Sultan 2. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerini idrak eden Mehmet Efendi, bizzat saray ve sadrazam tarafından desteklenmiş bir sanatkârdır ve bu işi elden ayaktan düşünceye dek yapmıştır. Çok ileri yaşlarında ise bir yer satın alarak bahçeciliği hakikatte sürdürmüş, kısa süre içinde bu bahçe, devrinin ilim, irfan ve zarafet sahibi kimselerinin uğradığı bir yer olmuştur: *"...Çün kudret ü kuvvet elden varur, efşânberlik dahı elinden gelmez olur. Mıkrâz-ı engüşî sözün kulağına koymaz ve hükminden ser-pîç idüp baş indürmez. Ol hasretten Efşâncı bâğçesi dimekle meşhûr bir bâğçe âbâd ider ve serv ü şimşâd kesretiyle reşk-i İrem-i zâtü'l-imâd ider.*" (Kılıç, 2010, 999). Sanatını icra edemeyen Mehmet Efendi'nin, bu hasret ile servilerin, şimşadların İrem bağlarını kıskandırdığı bahçesi "Efşancı Bahçesi" adıyla şöhrat bulur. İşte Aydınlı Selmân da bu bahçenin müdavimlerinden olup onun nice dilberler ile ayş ü işret ettiği nakledilir.

Gerek efşancılık gerek Efşancı Mehmet Efendi gerekse onun aynı adla ünlenen bahçesi hakkında Atasoy şunları söylemektedir: *"Efşancı Mehmed, nefis hatlar ve birbirinden güzel çiçekler kesip eşsiz eserler verirken nıkris, yani gut hastalığına yakalanır ve elden ayaktan düşer, artık 'efşan-bür' olarak çalışamaz, yani kâğıt kesme işini yapamaz hâldedir. Böylece çiçeklere*

duyduğu özlemle gerçek bir bahçe düzenler; buraya öyle çok fidan ve çiçek diker ki bahçesi 'Efsancı Bahçesi' adıyla büyük üne kavuşur. Çiçeklere, insana verildiği gibi isim vermeyi de Efsancı Mehmed başlatır, yetiştirdiği çiçek ve meyveler başka hiçbir yerde bulunmaz, asıl başka yerde bulunmayan bir şey de oradaki dostluklar ve sohbetlerdir." (Atasoy, 2017, sayfa yok). Âşık Çelebi'nin, herhangi bir şairi anlattığı satırlarında şairlerin buluşup şiir söyleştikleri, eğlendikleri bir bahçenin hikâyesiyle birlikte muhterem bir Türk sanatkarının, eşsiz bir Türk sanatının ve kuşkusuz yüksek bir zarafet ve estetiğin kayda geçirildiğini de görmekteyiz.

EYÜP

İstanbul'un fethinden önce Osmanlı asırlarında olduğu gibi büyük bir önemi bulunmasa da bazı dinî yapıların varlığı sebebiyle bilinen, Bizans devri İstanbul'unun uzak bir noktasını teşkil eden; tepeler, ormanlar, vadiler ve su kaynaklarıyla müzeyyen, birkaç manastırın yer aldığı Eyüp, son yıllardaki ismiyle Eyüpsultan, Osmanlı devrinin birçok bakımdan önemli bir yerleşim yerini teşkil etmiştir. Fethin akabinde ashab-ı kiramdan olup İstanbul'u almak üzere İslam ordusuyla beraber buralara kadar gelen Hz. Halid Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin mezarının bulunması ve kısa zaman içinde buraya bir cami, türbe ve müstemilatının inşası ile asıl önemine kavuşmuş ve hızla gelişme göstermiştir. Cami ve türbe etrafında teşekkül eden mahalle, 16. yüzyıla gelindiğinde bir semt büyüklüğüne erişmiş ve burası, Türk İstanbul'un sur dışındaki ilk yerleşimi olmuştur.

Eyüp semti, vaktiyle küçük bir yer olup etrafını kuşatan tabii ortam, burasının çabucak bir gezinti ve mesire bölgesi olmasını sağlamıştır. "Haliç kıyısı ve gerisindeki zengin [ve] doğal bitki örtüsü, serin ve tatlı suları, lezzetli balık ve yabani ördek avlanan adaları ve İstanbul'un derinliklerine doğru son derece güzel geniş panoramik manzara veren coğrafi konumu ile sultanlar kadar İstanbul halkının da gününbirlik dinlenmek üzere gelmeyi tercih ettiği önemli mesire yerleri olan bir semt idi." (Kara, 1994a, 250). Semtin İstanbul'a yakınlığı, halk tarafından tercih edilmesinin sebeplerinden biridir; ancak asıl tercih sebebi doğal güzellikleri ve kısa sürede meydana çıkan diğer başka bazı özellikleridir ki bunlara daha sonra değinilecektir.

Âşık Çelebi, kendisinden saygı ve hürmetle bahsettiği Celâlî hakkında geniş bilgiler verirken biyografinin bir yerinde şunları da söyler: "Ol esnâda bu fakîr ile musâhabete ve üns ü ülfete tenezzül iderlerdi. Seyr-i gülîstânda ve deyr-i muğânda Eyyûb u Kâğıthane çemenlerinde Galata ve Hâsköy encümenlerinde, Zâtî dükkânında ve Atmeydânı'nda bahâr sohbetlerinde ve hazân cem'iyetlerinde gâh mahbûblar mecma'ı olan hammâmlar seyrinde ve gâh Dâvûd Paşa iskelesinde suya oynayan sîm-endâmlar seyrinde gâh hânkâhlarda vefâ semânında ve gâh harâbâtlarda deblek semânında hem-dem idük." (Kılıç, 2010, 469). Müellif bu satırlarda sadece Eyüp mesirelerinden bahsetmez, aynı zamanda buraya yakın semtler olan ve mesireleriyle büyük şöhret kazanmış Kâğıthane, Galata, Hasköy gibi yerleri de anar. Atmeydanı ile Davut Paşa İskeleyi civarının Âşık Çelebi asrındaki şen durumundan ise kısaca bahsedilmiştir.

Evliya Çelebi, Eyüp'te on ayrı mesire alanı sayar: Eyüp, Ağa Eskisi, Harp Meydanı, Kalamış, Deniz Hamamı, Can Kuyusu, İdris Köşkü, Kırk Serviler, Birdir Ağa Kırılığ, Bülbül Deresi mesireleri (Kahraman, 1/1, 498). Eyüp Mesiresi hakkında ise şunları söyler: "Önce Kâğıthane yolu üstünde Küplüce, Ayazma ve Haliç'e bakan yüksek bir tepe üzerinde, yüksek ağaçlar altında safa sürülecek bir mesiredir. Hayat suyu gibi bir ayazması vardır." (Kahraman, 2024, 1/1, 498). Evliya'nın saydığı bu mahallerden Eyüp merkezi, Can Kuyusu, İdris Köşkü ve Bülbül Deresi mesirelerinin, kendi asrından sonra da uzun zaman revaçta olduğu bilinmektedir. Meşâirü'ş-şuarâ'nın Nişânî (Celâlzâde Mustafa Çelebi) biyografisinin anlatıldığı satırlarında şu ifadelerle tesadüf olunur: "Ferâgati zemânında Ebâ Eyyûb-i Ensârî civârında bâğ u bâğçe ve câmi' ü hammâm âbâdân itmişlerdi. Kendü anda sâkin olup sohbetin hasr-ı ehl-i ilm ü irfân itmişlerdi" (Kılıç, 2010, 874). Mustafa Çelebi, devlet hizmetinden emekliye ayrıldıktan sonra Eyüp Sultan Camii civarında bir bahçe satın almış ve buraya bir cami ile hamam yaptırmıştır.

Eyüp denilince akla mesirelerinin yanı sıra bunları tamamlayan çiçek tarhları ve fulya tarlaları gelir. Zaman içinde orman alanlarının azalması ve yerleşim yerlerinin genişlemesiyle tarlalar açılmış ve buralarda İstanbul çiçekçiliğinin en güzel numuneleri verilmiştir. "Eyüp'ün en önemli özelliklerinden biri de buradaki çok sayıda ve geniş çiçek bahçeleri olmuştur. Gümüşsuyu'nun bulunduğu vadideki birçok çiçek bahçesinde özellikle lale, gül, sümbül, zerrin ve fulya gibi çiçekler yetiştirilmiş, bu bahçeler hep beraber 'Fulya Tarlaları' olarak adlandırılmış, bu tarlalarda yetiştirilen çiçekler Cuma günleri Oyuncakçılar Çarşısı'nda kurulan çiçek pazarında satılmıştır." (Aktaş - Sönmez, 2011, 97-98). Bu ifadeler de teyit etmektedir ki bugün dahi turistik amaçla da olsa canlandırılmaya çalışılan Eyüp oyuncakları,

Osmanlı devrinde çok popülerdi. Fulya tarlalarının, son devirlerde âşıkların gizli buluşma mekânlarından olduğunu Koçu haber vermektedir (Koçu, 1971, 5451).

Nigârî maddesinde şairin, Eyüp civarında ayş ü işret için her kesimden insanı topladığı bildirilir. Nice derviş ve kalenderler için bu mistik mekân, sofrası ve kandilleriyle mamur bir Haydarî dervişleri mecmâi imiş. Şairin oturup kalktığı ve arkadaşlık edip eğlendiği üst düzey memurların da bulunduğunu, kurduğu işrethaneye ulema ve fazilet erbabının dahi geldiğini öğreniyoruz: “*Hâlâ cânib-i Eyyûb’da bir işret-âbâd peydâ idüp kezâlik nice dervîş ü kalendere tekyegâh ve süfre vü çerâğı ma’mûr bir Haydarhâne vü hânkâhdur. Harîfi zurefâ ve nedîmi agayân u ümerâ ve müllâzımı ulemâ vü fuzalâdur.*” (Kılıç, 2010, 893).

Eyüp semtinin bağ ve bahçeleri ile çiçek tarlaları kadar bostanları da meşhurdu. Buralarda mısır başta olmak üzere bazı ürünlerin ekilip biçildiği bilinmektedir. Bilhassa Alibeyköy canibinde geniş bostanlar teşekkül etmiştir. “Alibeyköy Mesiresi sütlek veya Alibeyköy mısırı denen mısıryla ünlenmiştir. İdris Köşkü Tepesi ile İslambey Tepesi arasındaki vadideki Bülbül Deresi Mesiresi, etrafı bağlık, bahçelik, ağaçlarla örtülü bir mesire olmuştur. Arka sırtları, Bülbül Deresi üstlerine doğru fulya, zerrin tarhlarıyla kaplı, bülbüllerin ötüştüğü, Evliya Çelebi’nin ‘bu dereye sesi güzel birçok bülbüllerin ötüşmelerinden gönüllere sevinç ve safa husule gelir’ diyerek anlattığı bir mesire hâlini almıştır.” (Aktaş - Sönmez, 2011, 99). Eyüp ile ilgili malumatta dikkati çeken hususlardan birinin bülbüller olduğu görülüyor. Eyüp mesirelerinin, diğer mesire yerlerine nazaran bülbülleriyle ünlü olduğu anlaşılmaktadır. Meşhur Eyüp yoğurtçuları ve kaymakçılarının özellikle Osmanlı’nın son devirlerinde âşıkların gizlice buluştukları mekânlara dönüşmesi zaman zaman kapatılmalarına sebep olsa da bunların eski devirlerin eğlence ve gezinti hayatında bir rol oynadıkları gerçektir.

GALATA

Tarihi, İstanbul tarihi kadar eski olup Bizans devri öncesinde stratejik öneme sahip bulunan Galata semti, Türk kültür ve edebiyatında çok önemli bir yere sahiptir. Hele klasik Türk edebiyatı söz konusu edildiğinde bu semtin ayrıcalıklı bir konuma yükseldiği açıkça görülür. Daha evvel “Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri” başlıklı bir makale tarafımızdan yayımlanmış olduğundan (bkz. Kaynakça) burada teferruatlı malumat verilmesine lüzum görülmemekle beraber konu çerçevesinde ve adı geçen makaleye atıfta bulunmak suretiyle birkaç hususu zikretmek gerekecektir.

Galata Boğazı adı da verilen Haliç’in karşı kıyısından başlamak üzere mutedil bir meyil ile yükselen tepe ve etrafında kurulmuş olan Galata, eski bir Ceneviz yerleşimiydi ve etrafı müstahkem surlarla çevrilmişti. İstanbul’a olan yakınlığı, gayrimüslim yerleşimi olması, kilise ve mabetleri, bahçeleri, meyhaneleri, Galata Boğazı ve mistik mahalleriyle bu semt, kültür ve edebiyat tarihimiz bakımından gerçekten de müstesna bir mevki işgal eder. “Şuara tezkireleri, örnek bir semt olarak Galata merkezli okunduğunda ortaya çıkan tablo bir hayli zengindir. Gerek doğal ortamı, gerek meyhaneleri, eğlence hayatı, Hristiyan güzelleri ile âşıkların cazibe merkezi olması; bunların yanında eski devirlerde çevresinde manevi hayatın zenginliği, kadılık merkezi olması bakımından önemi, Türk edebiyatında önemli yer tutan Galata şairleri ve Haliç ile birlikte Galata, kültür tarihimizin önde gelen semtlerindedir. Bu meyanda bilhassa *Meşâirü’ş-şuara*’yı çok ayrı bir yere koymak gerekir.” (Karavelioğlu, 2012, 91). Yerleşimin İstanbul’a ve civar semtlere nazaran daha sık teşekkül ettiği Galata’da meşhur bağ ve bahçelerden söz etmek mümkün ise de çok geniş mesire alanlarının varlığından bahsedemeyiz; ancak çevresinin kırlar, bağlar ve bahçelerle çevrili olduğunu bilmekteyiz. 17. yüzyıl gezginlerinden Mantran, “Galata Sarayı’ndan sonra kırların başladığını ve tepelere doğru meyve bahçelerinin bulunduğunu, hatta bu bahçelerin Beşiktaş’takilerle birleşerek Boğaz’a egemen olan yükseltleri bir taç gibi çevrelediğini” yazmaktadır (Mantran, 1990, 76). Galata bahçelerinin en ünlüsü, daha önce kısaca bahsedilen Karabali Bahçesi’dir ki Osmanlı bahçeciliği söz konusu edildiğinde bu bahçenin, tanzimi ile apayrı bir yere sahip olduğu görülür. Metin And’ın verdiği bilgiye göre “Bahçıvanları devşirme olan bu bahçeye Sultan 2. Selim, yakın misafirleriyle yemek içmek istediğinde gelirmiş.” (And, 2012, 113).

Makale boyunca birkaç kez atıfta bulunulan Celâlî biyografisindeki bir paragrafta Âşık Çelebi, yakından tanıdığı bu şair ile olan gezintilerinden bahsederken “... *seyr-i gülîstânda ve deyr-i muğânda Eyyûb u Kâğıdhane çemenlerinde Galata ve Hâsköy encümenlerinde, Zâtî dükkânında ve Atmeydânı’nda bahâr sohbetlerinde ve hazân cem’iyetlerinde gâh mahbûblar mecmâ’ı olan hammâmlar seyrinde ve gâh Dâvûd Paşa iskelesinde suya oynayan sîm-endâmlar seyrinde gâh hânkâhlarda vefâ semânda ve gâh harâbâtlarda deblek semânda hem-dem idük.*” demektedir (Kılıç, 2010, 469). Galata bahçeleri ve mesireleri söz konusu olduğunda *Meşâirü’ş-şuarâ*’nın Hâtemî biyografisinde uzun uzadıya anlatılanlar önem arz eder. Biz buraya

Müeyyedzâde'nin bahçesinde yapılan edebiyat sohbetlerinin teferruatını aktarmayıp sadece, halka açık mesirelerin yanı sıra Galata'da şahsi bahçelerin de bulunduğunu hatırlatacağız: “*Emîr Gîsû (...)* rivâyet eylerdi ki Müeyyedzâde bir gün Galata'da bâğçesinde efâzıl-ı Acemden Monla İdrîs'i ve Kazîzâde'yi ve Şâh Mehemmed'i ve Şâh Kâsım'ı ziyâfet itdi.” (Kılıç, 2010, 1498).

Galata'nın asıl şöhreti meyhanelerinden gelir. Buranın meyhaneleri için bir insan şarap içmeye de dilber sevmeye de nasuh tövbesi etmiş olsa velev ki bir vesileyle Galata'ya adım atmış olsun, ettiği tövbeyi unuttur, denirdi. Evliya'ya bakılırsa Galata, bütünüyle meyhane demektir. Onun bu hoş mübalağası, semtin karakteristiğini özetlemesi bakımından dikkat çekicidir. “Meyhanelerin hemen hemen hepsini Rumlar ve Yahudiler işletirdi. Ermeni meyhaneciler de yok değildi. İstanbul'un ne kadar serseri ve ayak takımı varsa buralarda toplanırdı.” (Karavelioğlu, 2012, 78). Gedikli, Ayaklı, Küplü meyhanelerin sayısı yüzlerle ifade edilen semtte Koltuk tabir edilen kaçak meyhanelere ihtiyaç bile duyulmazdı. Sahil kesiminde, rıhtım boyunca sıralanmış, müşterilerine taze balık da sunan salaş meyhaneler yer almaktaydı. “Osmanlı döneminde Galata meyhaneleri farklı standartlarda olup bazıları ekâbirden kimselerin de uğrak yeri idi. Hele dönemlerinin aydın kimseleri olan şairler, kahvehane ve meyhane gibi mekânları boş bırakmazlardı. Bazı şairlerin Galata meyhanelerinden çıkmadıkları veya sık sık buralara gidip işret âlemlerine daldıkları tezkirelerde anlatılmaktadır. Kaynakların ifadesine göre Galata, içkiye tövbe etmenin mümkün olamayacağı bir yer” (Karavelioğlu, 2012, 78) olarak bilinmektedir. Bu meyanda Eminönü'ndeki ünlü Balıkpazarı'nın yanı sıra Galata'da da balıkçı meyhanelerinin bulunduğu bir Balıkpazarı olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır.

Âşık Çelebi, 15. yüzyıl şairi Melîhî hakkında şunları yazmaktadır: “*Sinni dahı kühûletde belki kurb-ı şeyhûhatda idi. Bu cümle ile neşîmeni harâbât ve mesîresi Galata'da deyr ü sümnât idi. Yahûdî hakîmzâdelere mantık u hikmet ta'lîm iderdi. Mukâbeledede aldugı sîm ü zeri bir uğurdan meyhâneciye teslîm iderdi.*” (Kılıç, 2010, 828). Şair, ihtiyarlığın eşiğine varmış olduğu hâlde Galata'da gezip tozar, kilise ve manastırlara gidip dilber seyredermiş. Yahudi talebelerine mantık ve felsefe dersleri verir, aldığı parayı da derhâl meyhaneye koşup harcarmış. Keza asrın üç kafadar şairi Na'tî, Nûhî ve Figânî, sacayağının üç ayağı gibi beraber olup vakitlerinin çoğunu Galata meyhanelerinde bağdaş kurup oturmakla, ayş ü işret etmekle geçirirlermiş: “*Ekser zemânda Na'tî ve Nûhî ve Figânî üçi zevâyâ-yı müselles gibi gâh odalarda müselles içerlerdi ve gâh meyhâne sadrına geçüp murabba' oturmağçün Galata'ya geçerlerdi. Atmeydanı seyrinde üçü aşkar göziyle seyrân iderler ve nokta-i şa'r gibi üçü bir uğurdan şî'r üzere düşüp gâh müşâare idüp gâh münâzarada tab'ların imtihân iderlerdi.*” (Kılıç, 2010, 1203).

Âşık Çelebi'nin Rahîkî'den bahseden satırlarında, onun Tahtakale'de bulunan dükkânındaki kalabalığı biraz da Galata'ya dilber seyrine giden ehl-i irfan ile âşıkların oluşturduğu anlaşılmaktadır: “*Ol zemân Galata'da sûk-ı füsûk-ı pür-şevkûn revâci ve duhter-i rez ile dil-i şûrîdegânun izdivâci zemânî idi. Dükkânı Galata'ya seyre giden erbâb-ı irfânun derneği idi ve uşşâkına cilve vü arz-ı cemâl idecek şûhların cây-ı derneği idi.*” (Kılıç, 2010, 1352). Belki de böylece Galata, çeşitli karakteristik yönleriyle tarih boyunca daima İstanbul'dan ayrı bir yer gibi düşünülmüş olsa da edebî ve kültürel açıdan güçlü bir bağ ile İstanbul şuarasına ve zarafasına bağlanmış görünmektedir. “...sûk-ı füsûk-ı pür-şevkûn revâci” ifadesini Evliya Çelebi şöyle doğrulamaktadır: “...bu meyhaneciler, cihan halkının yerdiği bir alay melunlardır ki Galata meyhaneleri içre bu kadar hanende, sazende, çalgıcı ve oyuncular meyhanelerine toplanıp gece gündüz zevk u safa ile eğlenirler.” (Kahraman, 2024, 1/2, 914).

Şairlerin, ediplerin, keyif ehli her kesimden insanın uğrak yeri olan Galata, devlet büyüklerinden bazılarının konaklarında toplanılan, mesirelerin yanı sıra böyle encümenlerin de bulunduğu bir semt olarak karşımıza çıkmaktadır. Meşâirü'ş-şuara sahibi, Nakkaş Haydar'ı anlatırken Tophane civarındaki evinin şairlerin ve zarif kimselerin toplanma yeri olduğunu haber vermektedir (Kılıç, 893). Kınalızade ise ünlü denizcimiz ve şairimiz “Kâtibî” mahlaslı Seydi Ali Reis'ten söz ederken Galata'daki güzel konağına da değinmiştir. Konağın görkemini “*Galata'da revâk-ı felek-nitâkı eyvân-ı keyvâna berâber...*” (Kutluk, 1989, 806-807) cümlesiyle anlatmıştır. Nigârî de Galata civarında Tophane semtinde şairlerin ve zariflerin toplandığı bir ev yaptırmıştı: “*Evvel Galata'da Tophâne cânibinde olup hücresi mecma'-ı şuarâ vü zurefâ idi. Hâlâ cânib-i Eyyûb'da bir işret-âbâd peydâ idüp kezâlik nice deroîş ü kalendere tekyegâh ve süfre vü çerâğı ma'mûr bir Haydarhâne vü hânkâhdur. Harîfi zurefâ ve nedîmi agayân u ümerâ ve mülâzımı ulemâ vü fuzalâdur.*” (Kılıç, 2010, 893). Şairin, bilahare Eyüp taraflarında kalender dervişlerinin, afyon ve enfiye meraklılarının, keyfine düşkün işret ehlinin, hatta nice zariflerin, ağaların, emirlerin ve âlimlerin uğrak yeri olan bir işrethane yaptırdığı ve müellifin eserini yazdığı yıllarda bu hâl üzere olduğu, bu satırlardan açıkça anlaşılmaktadır.

Galata'nın mesireleri, encümenleri, meyhaneleri ve Hristiyan güzeller seyri konusunda değinilmesi gereken bir husus daha vardır ki o da Galata'da ayak seyrine çıkmaktır. Ayak seyri tabiri, "Galata'da bir dönem yaygın hâle gelen, içkili eğlencelere veya gezintilere divan şairlerince verilen ad. Ayak kelimesinin her iki anlamı da (ayak ve kadeh) manaya uygun düştüğü için deyimleşmiştir." (Pala, 1994, 368) şeklinde bilinen eski bir gezme âdetinin ifadesiydi. Divan şairleri, Galata'ya hem işret etmeye hem de güzel görmeye giderlerdi. Ays ü işret meclislerinde kadeh dolandırır, güzeller peşinde göz gezdirirlerdi.

HASKÖY

Eski Eyüp köylerinden olan Hasköy'ün de İstanbul mesireleri arasında haklı bir şöhreti bulunmaktadır. Daha çok padişah ve devlet adamlarının hasbahçelerinin bulunması sebebiyle bu adla anılan semt, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar meyve bahçeleri, bilhassa limon, turunç ve nar ağaçlarıyla göz alıcı bir mesireler semtidir. İstanbul'a olan uzaklığı ve hasbahçelerle tezyin edilmiş olması sebebiyle eski devirlerin doğal güzellikleri ve sularıyla bilinen bu küçük köyünü *Meşâirü's-ş-şuarâ* müellifi, yine Celâlî'yi anlattığı satırlarda anar ve teferrüç ve tenezzüh için gelen ehl-i ilim ve ehl-i irfanın kurduğu encümenlere, yani sohbet halkalarına atıfta bulunur (Kılıç, 469). Kuşkusuz encümen sözcüğü ile ays ü işret ve eğlence meclislerinin de kastedildiğini unutmamak gerekir. Evliya Çelebi, bu yöredeki Tersane Bahçesi'ne ayrı bir yer ayırmıştır (Kahraman, 1/1, 518).

KÂĞITHANE

Her ne kadar 18. yüzyıl başlarında, bilhassa Lale Devri'nde şöhret bulduğu bilirse de Kâğıthane'nin, erken dönemde de İstanbul halkı tarafından tanınan ve varılıp gelinen bir semt olduğu malumumuzdur. 16. yüzyılda İstanbul'a pek de yakın olmayan bu mesireler ve eğlenceler semti yine de her devirde yoğun olarak ziyaret edilen bir mahal olagelmıştır. "İstanbul'un en önemli mesirelerinden olan Kâğıthane Haliç'te, Kâğıthane Deresi ile Alibeyköy Deresinin birleştiği alandıydı. (...) Kâğıthane Mesiresi çeşitli zamanlarda içinde yetiştirilen lalelerden dolayı 'Lalezar' ve Lale Devri'nde yapılan köşkten dolayı 'Sadâbâd' adlarıyla da anılmıştır." (Aktaş - Sönmez, 2011, 87). Lalezar ve Sadâbâd gibi isimler, bu bölgenin Lale Devri ile olan ilgisini açıklamaya kâfidir. Öte yandan "Kâğıthane Deresi ve Alibey Deresi'nin birleştiği yerde, İstanbul'un zevk ve sefa yaşamıyla özdeşleşen kavramı olan Kâğıthane mesiresinin, hem sarayın hem de halkın yaşantısında önemli bir yeri olmuştur." (Atasoy, 2002, 276).

Evliya Çelebi, bu ünlü mesireler semti hakkında şunları yazmaktadır: "Arap, Acem, Hind, Yemen ve Habeş seyyahlarınca meşhur bir mesiredir. Osmanlı şairleri suyu ve havası için şiirler söylemişlerdir. Karadeniz Boğazı'na yakın Levend Çiftliği adlı derelerden gelip akar, hazmı kolay bir sudur ki (...) iki tarafı nice bin çınar, kavak ve salkımsöğütler ile süslenmiş bir yeşillik vadidir. Otları tıfıl, yonca, ayırık ve levşedir. Kâğıthane çiçeği ve Kâğıthane lalesiyle süslenmiş bir yeşillik, gölge veren ağaçlarla bezenmiş bir mesiredir. (...) Tatil günleri nice bin kayık ve peremeye binmiş binlerce genç yaşlı sadık âşıklar bu dinlenme yerine gelip her biri bir türlü neşelenir. Bazı canlar sevgilileriyle bu nehre girip yüzerek birbirlerini çekinmeden sararlar, böyle bir sevgi nehridir." (Kahraman, 2024, 1/2, 608-609). Semtin en cazip mesirelerden biri olmasında burada akan derelerin payı vardır. "Kâğıthane Deresi, çevresindeki büyük çınarları, çayırının rengarenk çiçekleri, lalezarları, yeşil bayırlarını süsleyen erguvanları ile halkı buraya çekmiştir. Halk özellikle Hızır-İlyaz (Hıdırellez) gününü burada kutlar; yaz aylarında da gelir, çadırlar kurar ve günlerce, haftalarca hatta bir aya yakın zaman kalırdı." (Atasoy, 2002, 276). Âşık Çelebi, daha Celâlî biyografisinde Eyüp mesirelerini, Galata ve Hasköy encümenlerini, Zâtî'nin Bayezid'deki dükkânını, Atmeydanı'nı Davut Paşa İskelesi'ni sayarken Kâğıthane çemenlerinden de söz etmektedir. (Kılıç, 2010, 469). Öte yandan "Kâğıthane'de yapılacak eğlenceler ve Kâğıthane'ye gitmek İstanbullular arasında 'Kâğıthaneli olmak' deyimiyile adlandırılırdı." (Göktaş, 1994, 382). Demek oraya gidip eğlenmek öyle bir ayrıcalık idi ki övünme vesilesi hususi bir adlandırmayı hak ediyordu.

SÜTLÜCE

Elli altmış yıl öncesine kadar İstanbul'un uzak bir köşesi sayılan Sütlüce semti, Haliç'in en uç kıvrımından Kâğıthane istikametine doğru yükselen sırtlara verilen ad olup Eyüp sınırlarına dâhil edilirdi. Günümüzde Beyoğlu ilçesinin bir semtidir. "Haliç suyolunun kuzeydoğusunda, Haliç kıyısında yer alan bir yerleşmedir. Haliç'in kuzeye doğru büyük bir kavis yaparak döndüğü yerde Kâğıthane'ye doğru uzanan kıyı boyunca ve geride yükselen iki tepenin yamaçlarına doğru yayılmıştır. (...) Kıyıları yalılarla; gerideki Bademlik mevkiine doğru kademeler hâlinde yükselen sırtlar, bağlar, bahçeler, zarif köşklere dolmuştur (...) Ebussuud Efendi'nin, tefsirini yazdığı meşhur bahçesi ile Yusuf Bahçesi adında bir başka bahçe daha burada bulunuyordu." (Kara Ensari, 1994b, 117-118). Bir yanı Eyüp bahçeleri, bir tarafı Hasköy encümenleri, bir diğer tarafı ise Kâğıthane mesireleriyle çevrili bu semtin, bir zamanlar büsbütün bir mesire alanı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

İstanbul halkının, şehirden uzak bir yerde gezintiye çıkmak istediklerinde öncelikle tercih ettiği yerlerden olan Sütlüce'ye eski devirlerde ulaşım bir hayli zordu. İstanbullular bu gezinti için günler öncesinden hazırlanırlar ve ya kayıklarla yahut Haliç'i dolaşarak arabalarla varırlardı. Başlı başına bir mesire olan Sütlüce'de ayrıca Karaağaç ve Kırkağaç gibi mesireler vardı, İmrahor Köşkü de buradaydı. *Meşâirü'ş-şuarâ*'da kendisine en geniş yer verilen şairlerin başında gelen Hayâlî, Âşık Çelebi'nin yakın arkadaşı ve dostu idi. Müellif, bu büyük şairle olan münasebetinden adeta özlemle bahsederken onun Sütlüce'de bir bahçesi olduğunu söyler: "*Sahn'da oldugum zemânda hod İstanbul'dan Südlüce'deki bâğçesine gitse gerek piyâde gerek süvâr gerek mest ve gerek hûşyâr, hücreye uğrar, bir mikdâr teneffüs ider, eger ders okır bulnsam itmâma dek tevakkuf ider, bârî hücre penceresinden ışık u meşk idüp yâ hû dir, beni bâğçeye bile alup giderdi.*" (Kılıç, 2010, 1549). Çelebi, Sahn'da derste iken Hayâlî Sütlüce'deki bahçesine gideceği zaman bazen sarhoş bazen akli başında, kimi zaman yaya kimi vakit binek üzerinde ona uğrar, biraz soluklanır, dostunu ders okurken bulursa bitirinceye kadar bekler yahut medrese hücresinin penceresinden seslenir ve onu alarak bahçesine götürürmüş. Yalnızca bu ifadelerden bile Sütlüce'nin, henüz 16. yüzyılda hâli vakti yerinde olanların bağının bahçesinin bulunduğu bir teferrüçgâh olduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce temas edildiği üzere tenezzüh mahallerinin, bağ ve bahçelerin, mesirelerin oluşmasında dinî saikler de müessirdir. Bir cami, türbe, yadır, tekke veya zaviye çevresi zaman içinde artan ziyaretlerle bir gezinti mahalli hâline dönüşebilir. Bunun tipik bir örneği de Sütlüce'de bulunan Caferâbâd Tekkesi'dir. Tekke hakkında yapılan bir çalışmada şu malumata tesadüf olunmaktadır: "Bademli, Kiremitli, Kömürcü Baba, Damatzade Feyzullah Efendi ve Münir Baba Tekkesi olarak da bilinir. 1528 yılında inşa edilmiştir. Çeşitli ağaçlar ile pek çok sofalar ve avlularla süslüydü. 1814 yılında Bektaşî tarikatine geçmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın lağvıyla beraber kapatılıp yıkılmıştır. 1886 yılında Münir Baba tarafından yeniden faaliyete geçirilmiş, 1925'te tüm tekkeler gibi kapatılmıştır." (Maden, 2013, 155). Koçu'nun, Evliya Çelebi'ye dayanarak verdiği bilgiler ise bir taraftan tekkenin tarihine ışık tutarken öte yandan çevresinin nasıl güzel bir mesire alanı teşkil ettiğini gösterir: "Südlüce tekkelerinin en eskisidir. Bânisi, Sultan Süleyman Kanuni'nin hüddamlarından ve erbab-ı tabiattan Cafer namında bir zattır. Mürtefi bir zemin üzerinde, gûnâgûn ağaçlarla müzeyyen müteaddid sofalar, avlular, mutfaklarla bir Caferabaddır." (Koçu, 1963, 3331). Bu tekke ve civarı, çok eskiden beri daha çok ilim ve irfan ehlinin uğrak yeri olmuştur. Evliya Çelebi, "Dinlenme ve Mesire Yeri Olan Tekkeler" başlığı altında bu konuya özel bir yer ayırmıştır (Kahraman, 1/1, 525 vd).

Caferâbâd adına da Hayâlî biyografisinde rastlıyoruz. Âşık Çelebi, Hayâlî Beğ ile bir bahar günü Caferâbâd'a gittiklerini söylüyor. Şuara ve zurafa toplanıp mehtaplı bir gecede sohbet ederlerken büyük şair, Çelebi'ye İshak Çelebi'nin hangi şiirini beğendiğini sormuştur: "*Bir zemânda İstanbul'da Ca'ferâbâd'da fast-ı bahârda, bezm-i ashâbda, şeb-i meh-tâbda musâhabet olunurken 'İshâk Çelebi'nün eş'ârından sana kankısı eyü gelir' diyü suâl eyledi.*" (Kılıç, 2010, 1557). Şu kısa malumat, böyle meclis ve encümenlerde ne türden sohbetlerin edildiğine dair bir fikir vermeye kâfidir.

TAHTAKALE

Günümüzde Türk ticaret hayatının kalbi kabul edilen bu tarihi semt, Bizans döneminde hayatın merkezi olduğu kadar Osmanlı devrinin de en canlı bir muhiti olarak çok hareketli, renkli ve bir o kadar da karmaşık bir geçmişe sahiptir. Asıl hayatiyetini İstanbul'un Türk hâkimiyetine geçmesinden sonra bulan Tahtakale (=Tahte'l-kal'a), bilhassa cemiyetin orta ve alt kesiminden insanın yaşadığı yahut her gün uğradığı bir semt olagelmıştır. Sadece sur içi İstanbul'unun değil belki Galata bile dâhil İstanbul'un en namlı ve muteber meyhaneleri Tahtakale'de açılmıştır. Bunda şehrin merkezinde

yer alıyor olmasının tesiri büyüktür; fakat işret sofrasında balık tercih edenler açısından iskeleye yakınlığı, Galata yolu üzerinde bulunması ve sosyal hayatın en canlı noktası olması asıl müessir hususlardır.

Klasik Türk edebiyatında edebiyat muhitleriyle ilgili ilk müstakil çalışmayı yapan Halûk İpekten, halkın gezinti ve eğlence yerlerinden olmasının ötesinde edebiyatın üretim muhitlerinden biri olan Tahtakale hakkında şunları söylemektedir: “Tahtakale, İstanbul halkından bir kısmının eğlence yeri idi. Sarhoşlar, esrarkeşler burada barınır, cambazlar, hokkabazlar halka gösteriler yaparlardı. Burada adlarını bilebildiğimiz iki meyhane, Efe Meyhanesi ve Yani Meyhanesi çok meşhur yerlerdi. Bilhassa Efe Meyhanesi, şairlerin toplantı yeri olarak çok rağbet bulmuştur. Şairler daha ziyade bu meyhanelerde toplanır, bir taraftan içkiler içilirken şiirler okunur, münakaşası yapılır, sohbet edilirdi. Efe Meyhanesi’nin hayli uzun zaman Sultan 2. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde çalışmakta olduğu anlaşılıyor. Bu meyhanelere bazen şairler daha hesaplı olsun diye pazardan mezelerini de tedarik eder, öyle giderlerdi.” (İpekten, 1999, 224-225). Bu tespitlerde iki meyhanenin adı öne çıkmaktadır; Yani ve Efe Meyhaneleri. Şöhretlerini Osmanlı devri İstanbul’unun en eski meyhanelerinden olmaları kadar müdavimleri ve işret âlemleri ile sağlamış bulunan bu ve benzeri meyhaneler, klasik Türk şiirinin adeta atölyelerindendir.

Meşâirü’ş-şuarâ’da bir mekân ismi olarak adına en sık rastlanan yerlerden biri olan Tahtakale, şairlerin, işret ve sohbet ehlinin uğrak yerlerinden olması hasebiyle söz konusu edilir. Ayyaşlığıyla meşhur şairlerden Priştineli Mesîhî’nin Tahtakale müdavimlerinden olduğunu anlıyoruz: “Hiçbir zemânda paşa bir nesne yazmağçün Mesîhî için ‘şol şehri oğlanını bulun’ dimezdi ki hâzır bulna veyâ hizmetçün muntazır olma. Elbette kapucular yâ Tahte’l-kal’a’da yâ deyr-i muğânda yâ mahbûblarla kûşe-i gülistânda bulurdu.” (Kılıç, 2010, 809). İstanbul’a geldikten bir süre sonra hemşehrisi Ali Paşa tarafından kollanan ve yazısının güzelliğinden dolayı kâtiplik görevi verilen Mesîhî, mevsimine göre Tahtakale veya kır mesirelerinde işret etmeyi öyle bir mertebeye vardırmıştı ki mesaisine bile dikkat etmez, Paşa’yı sık sık kızdırmış.

16. yüzyılın ayyaşlıkta namı, nüktedanlıkta sanlı şairlerinden Nihâlî’nin terceme-i hâli, tezkirenin tasvir ve tahkiye üslubunu çok iyi yansıtan bölümlerindendir. (Kılıç, 2010, 911). Nihâlî, gençliğini Galata ve Tahtakale meyhanelerinde geçiren bir şairdir. Tahtakale’de bulunan meyhanelerden birinde edindiği arkadaşıyla ayş ü işret meclislerinde demlenip güzeller peşinde beraber koşmuşlardır. Şair, iki üç günde bir atının üzerinde arkadaşının dükkânına uğrar, ikindiden akşama kadar burada oturup gelen geçeni, âşıklerle dilberleri, esrarkeşleri, sarhoşları seyredermiş. Müellifin yalnızca bu kadarını aktarması, şairin bu gezintileri ileri yaşlarında yapmış olabileceğini düşündürüyor.

Kanuni Sultan Süleyman devri ulemasından Kadrî Efendi, gerek kendi biyografisinden gerekse Zâtî ile olan arkadaşlığı münasebetiyle gençliğinde mesirelerden ve meyhanelerden hoşlanan biri olduğunu öğrendiğimiz simalardandır. Âşık Çelebi’nin ifadelerine göre daima meclisin baş köşesinde oturmak istemiş ki biz bundan onun meyhane müdavimliğinin derecesini anlıyoruz. Onun meyhane özlemi, mum gibi daima orada bulunmak iştiyaki mertebesine erişmiş bulunuyordu: “Meyhâneye varsa surâhî gibi gerden-firâzlık idüp şem’ gibi sadr-ı meclisi özler imiş ve Tahte’l-kal’a seyrânına varsa yine yârânunun fevkin gözler imiş.” (Kılıç, 2010, 1312). Keza daha önce atıfta bulunduğu üzere Kadrî Efendi ile Zâtî nice zamanlar yiyip içtikleri ayrı gitmeyen iki dost imiş. Kadrî Efendi Ayasofya Medresesi’nde ders okur, Zâtî ise Şeyh Vefâ Tekkesi’nde kalırmış. İki sık sık buluşup Tahtakale’ye giderler, Efe Meyhanesi’nde ayş ü işret edip hem zihinlerini hem bedenlerini adeta temizlerlermiş. (Kılıç, 2010, 1582). Bu sebeple Tahtakale ve meyhaneleri onlar için huzur ve sevinç menbaı imiş. Bu anlayışı, devrin işret ehli bütün şuarasına teşmil etmek mümkündür.

Başta Tahtakale ve Galata gibi eski İstanbul’un en muteber meyhanelerinin, işrethanelerinin, mesire ve eğlence mekânlarının yer aldığı semtlerin bu hususiyetlerini anlatan yahut bir vesileyle bu yönlerine temas eden pek çok bilimsel veya popüler çalışma yapılmıştır. Bizim maksadımız, İstanbul mesire ve meyhanelerinin, belki kısmen kahvehanelerinin, her türlü harabathane ve işret mahallerinin tarih boyunca ne ahval üzerinde olduğunu tespit etmek, daha doğrusu yapılmış tespitleri uzun uzadıya tekrar etmek değil de *Meşâirü’ş-şuarâ* müellifinin anlatımları çerçevesinde kalıp hepsine birden topluca dikkat çekmek olduğundan tarihi İstanbul’un bu meşhur kahvehaneler ve meyhaneler semti hakkında detaya ve tekrara girmekten kaçınıyoruz.

TEKYE PINARI

Âşık Çelebi'nin, bir seyr ü safa ve işretgâh olarak andığı mahallerden biri de Tekye/Tekke Pınarı'dır. Şair dostlarından Ferdî'nin terceme-i hâlini uzun uzun anlattığı satırlarda şairin kendi ağzından bir hikâyesini nakleder ve bu münasebetle adı geçen ferah-fezâ mahalli anar: *"Bunun gibi zemânda [temmuz ayının hararetinde] ikimiz vâdîlerde geşt ve seyr-i kûh u deşt iderken Tekye Bınarı dimekle ma'rûf câygâha varduk ki ol makâm bir hurrem sahn ve bir arsa-i pehndür; her zemânda ser-sebz ü hurrem, gûyâ ki makâm-ı Hızrdur ki sebzeler bitmişdür ol araya basduğı dem kadem. Etrâfında nice dirakt ki her birinün bîhi semeke tevbiñ ve evc-i nihâlleri simâke takrî' ider, pergâr-ı sun' ile müdever. Bir surh mümerredvâr ü müseddesdür, budakları biri birine karışmış, yaprakları biri birine girişmiş gûyâ sûflerdür ki semâ' için el ele alup yâ küştî-gîrlerdür ki birbiriyle konuşup kol sunuşmuş el virişmiş."* (Kılıç, 2010, 1171).

Tekye Pınarı'nın İstanbul yakınlarındaki kırlardan, mesire olarak varılıp gelinen sırtlardan birinde olduğunu tahmin edebiliriz; çünkü bu pınar hakkında bir malumata erişemediğimiz gibi müellif de bize nerede olduğuna dair sarahaten bir bilgi vermez. Çelebi'nin ifadelerine bakılırsa burası bu ad ile "maruf" imiş. Demek ki o devirde bilinen bir yerd. Etrafı yemyeşil olduğundan Hz. Hızır'ın makamına veya ayağını bastığı yere benzetilmiştir. Civarı ormanlık olup ağaçların dalları sema eden sufiler gibi birbirine dolaşmış yahut güreşe tutuşan iki pehlivan gibi sarmaş dolaş olmuştur. Zamanın tenezzüh ve teferrüçten hoşlanan hâl ehli, gözlerden uzak kalmak isteyen âşıkları ve işret edip eğlenmek dileyen şuara ve zurafasının iyi bildiği bu yer hakkında ne yazık ki başka bir malumatımız bulunmuyor.

ÜSKÜDAR

Osmanlı klasik döneminde sur içi haricindeki üç kadılık merkezinden biri olan Üsküdar'a İstanbul'dan bakılınca sağ tarafında bir başka kadim yerleşim yeri olan Kadıköy, sol canibinde ise Beykoz'a doğru uzanan kıyı yerleşimleri ve ormanlarla kaplı tepeler, vadiler görülürdü. Bülbülderesi, İstanbulluların daima tercih ettiği bir mesire alanı sunardı. İcadiye yükseltisi ile Millet Bahçesi civarından Boğaz'a akan başka dereler de bulunmaktaydı. Bu sebeple olsa gerek Üsküdar'da çok sayıda çeşme, sebil, pınar ve hamam vardı. Sayısız su kaynağı ve zengin bitki örtüsü, öteden beri Üsküdar'ı bir bahçeler semtine döndürmüştü. Bu nedenle semt, çiçekleri ve bahçeleriyle de haklı bir şöhrete sahip olmuştur. Öyle ki Eremya Çelebi'den naklen Atasoy, "Buradaki bahçe ve bostanlardan gül gibi iri sayısız karanfiller her gün satılmak için saksılarla şehre getirilir" bilgisini aktarır. (Atasoy 2002, 311).

Muasırı şairlerden İşkî-i Sâlis maddesinde Âşık Çelebi, şairin, Üsküdar'da Boğaz kıyısının insanlara mutluluk ve ferahlık bahşeden bir mevkiinde cennet bahçeleri gibi çiçeklerle süslü bir bahçe yaptığını söylerken İstanbul'un önde gelen zarif ve nüktedanlarının bu bahçede buluştuklarını; bahçenin, dostların can atıp sığındığı bir melce olduğunu haber verir: *"Cânib-i Üsküdar'da deryâyâ müşrif müşerref bir ferruh u ferah-bahş kenârda mesken ve şükûfezâr-ı cennet-âsâda neşîmen tutdı. Zurefâ-yı erkânun sohbetgâhı ve sâir yârânun melce' ü penâhu oldı."* (Kılıç, 2010, 1090). Bu ifadelerin ardından müellif, İşkî'nin bahçesinde ne meclisler kurulduğunu ve buralarda neler yaşandığını anlatmaktadır. Herhâlde bu asırdan sonra Üsküdar'ın gelişip kalabalıklaşması hızlanmış; hükümdarların, hanım sultanların ve vezirlerin saray, köşk ve yalılarıyla zenginleşirken halkın ilgisi de artmış görünmektedir.

YENİBAĞÇE

Bugün yerinde yeller esen tarihi ve kültürel geçmişe sahip mesire alanlarımızdan biri de Yenibahçe'dir. Âşık Çelebi'nin, eserini yazdığı yıllarda bu adla anılıyor olması ve Yavuz Sultan Selim söz konusu edildiğinde adı geçmesi cihetiyle bahçenin, en geç 16. yüzyıl başlarında tanzim edilmiş olabileceği akla geliyor. Şehrin merkezine yakınlığı kadar Bayrampaşa Deresi'nin kuzeye doğru yükselen kıyılarında tanzim edilmiş olmasıyla halktan her kesimin bu bahçede hoşça vakit geçirdiği anlaşılıyor. Âşık Çelebi, Tûtî-i Latîf'in biyografisinde onun, kadılığı esnasında kazandığını biriktirip Yenibahçe'de bir medrese yaptırdığını, medresenin giderleri için de çok sermaye vakfettiğini öğreniyoruz: *"Zamân-ı kazâda eline girdüğü mâhî cem' idüp İstanbul'da Yenibağçe'de bir medrese binâ idüp haylî meblağ vakf idüp kendüye şart itmişdür."* (Kılıç, 2010, 735).

Yine Yenibahçe ile ilgili olarak müellif, Müeyyedzade Ali Çelebi'den işittiği bir bilgiyi kayda geçirmiştir: *"Müeyyedzâde Abdî Çelebi'den istimâ' itdüm ki Sultân Selîm merhûm Yenibâğçe'de konmuş idi ve cümle kapu halkı ve yeniçeri cem' olup merhûm otağ önünde iskemleye de oturup şehbâz-ı bülend-pervâz himmetini şikâr-ı saltanat saydına kol sunmuş idi."* (Kılıç, 2010, 1388). Revânî biyografisinde geçen bu ifadelerden, Yavuz'un, babasından tahtı almak için İstanbul'a geldiğinde

konakladığı Yenibahçe’de kullarının kendisini tebrik ettikleri anlaşılmaktadır ki bu, bazı kaynakların bu yöndeki ifadelerini teyit etmektedir. Bu tablo bize iki hususu açıkça göstermektedir: Tarihi hadiselerin edebî me hazlarla beraber değerlendirilmesi zarureti ve Yenibahçe’nin, Âşık Çelebi’nin bu satırları yazdığı tarihten çok önce de var olan bir bahçe olduğu hakikati...

YUNUS PAŞA BAĞÇESİ (MUSTAFA AĞA BAĞÇESİ)

Taradığımız kaynaklarda, konuyla ilgili okuduğumuz pek çok çalışmada adına bir iki yerde rastladığımız bu bahçe hakkında neredeyse hiçbir malumata malik değiliz. Âşık Çelebi’nin, Ferdî ve Sadrî mahlaslı şairlerden bahsederken birkaç kez adını andığı bu bahçe önceleri Yunus Paşa Bahçesi olarak bilinirmiş. Bilahare Parlak Mustafa Paşa tarafından satın alındıktan sonra Mustafa Ağa Bahçesi namıyla da anılır olmuş. Yunus Paşa, Sultan 2. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim devri vezirlerindedir. Mustafa Paşa ise Kanuni Sultan Süleyman’ın vezirlerinden biridir.

Meşâirü’ş-şuarâ müellifi, Ferdî’nin terceme-i hâlinde onun Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ile olan macerasını uzun uzadıya anlatırken o yıllarda Mustafa Ağa Bahçesi adıyla anılan bahçeyi zikreder. Çelebi’nin ifadelerinden, buranın maruf ve namlı bir güzel tenezzühgâh olduğu anlaşılmaktadır: “*Savm-ı visâli koyup id-i visâlçün bezmün günün giceye katdılar, İstanbul’da vâyelerin alımayup Mustafa Ağa bâğçesiyle ma’rûf bâğçeye cân atdılar, bir iki şeb u rûz anda ıyş-ı dil-efrûz itdiler.*” (Kılıç, 2010, 1169). Âşık Çelebi, tezkiresinde Sadrî mahlaslı şairi anlatırken bu bahçeyi yeniden anar. Sadrî, ihtimal başka şair arkadaşlarıyla bu bahçedeki meclislere katılmıştır. Hatta, bahçede vezirlerin huzurunda bulunmuş, onlara şiir de okumuştur. Ferdî’nin macerasından çok sonra bir gün Sadrî, Ayas Paşa’nın da bulunduğu bir mecliste, “*Parlak Mustafa Paşa, Yûnus Paşa bâğçesin alup Ayâs Paşa’yı konukladuğı meclisde münâsebetle didiüm diyü bu beyti okuyup temâm iftihâr iderdi:*

*Sunma rakîbe gabgabunı ey Mesîh-dem
Kâfir eline düşmesün ol sîb-i müslimî”* (Kılıç, 2010, 1288)

Dükkânlar

Gezip dolaşma, ayş ü işret etme, sohbet etme ve dostlarla buluşma, dilber seyretme, âşığıyla buluşma gibi sebeplerle şuara tezkirelerinde bazı dükkân veya başka mekânlardan söz edildiği görülür. İstanbul’un tarihi semtlerinde yer alan ve çeşitli ihtiyaç maddelerinin satıldığı dükkânlardan bazıları, aslında sözde dükkândırlar; gerçekte ise ilim, irfan ve işret ehlinin her gün uğradıkları sosyal yaşam alanlarıdır. Buralara genç yaşlı her yaştan şair, âlim, danışman, sohbet ehli Hak dostları ve nice zarif, nüktedan insan dolurur. Kimi sohbet eder, kimi bir köşede işret eyler, kimisi de dilberler yolunu gözleyerek akşamı eder.

Şuara ve zurafanın eğlenmekten ziyade kendisinden bir şeyler öğrenmek, ama biraz olsa da nüktelerinden zevk almak üzere gittikleri dükkânların başında Zâtî’nin, Bayezid Camii avlusunun bir köşesinde açtığı meşhur dükkânı gelir. Bu dükkân iyi tanındığından, eldeki bilgileri tekrara gerek yoktur. Şu kadarını söylemek gerekir ki, okuma yazmasının olup olmadığını bile tam olarak bilemediğimiz Zâtî’nin bu küçük dükkânı, başlı başına bir mektep olmuştur. Keza şair, yaşı ilerleyince buradan taşınıp Sofular’da İbrahim Paşa Hamamı yakınlarında yaşamaya başladığı yıllarda yeni bir dükkân tutmuştu. Âşık Çelebi’nin deyişine bakılırsa kum falına bakmayı vesile kılarak devrin şuarasını, zariflerini, nüktedanlarını buraya da toplamasını bilmişti: “*Sehl zemân geçmedin dükkâna mülâzemetden kaldı, za’f u pîrî âfetin aldı. Evi kurbında Koca İbrâhîm Paşa hammâmı çarşusunda dükkân tutdu, yine remli âlet-i hengâme idiüp cem’-i şuarâ itdi.*” (Kılıç, 2010, 1588).

Sabûhî, bir işret ehli, hatta ayyaş şair olup Tahtakale’de bulunan dükkânı adeta bir şairler mecmâi, güzeller seyrine çıkan ehl-i zevk derneği imiş. Bir süre sonra dükkânında ticaret etmeyi sürdüremeyip her münasip mahalde işrete dalmış olmalı ki Âşık Çelebi şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Merhûm Monla Sabûhî ölinceye dek tecerrüdle geçüp ömri her makâmda ve her hamâmda mecma’ olan câygâhlarda ve sohbet olan hânkâhlarda ve dilber işitdiği yirlerde mülâzemet ve tereddüdle geçti.*” (Kılıç, 2010, 1285).

Sübûtî’nin Karaman Pazarı’ndaki aktar dükkânı da böyle renkli ve eğlenceli mekânlara bir örnek teşkil eder. Şair, dükkânına uğrayanlara işret mezeleri hazırlamasının yanında envai çeşit macunlar, ferahlık verici ve rahatlatıcı

karışımlar hazırlamış. Gül renkli şaraplar, misk kokulu terkipler, anber gibi hoş kokan macunlar, kâfûr kokulu haplar, kuvvet artırıcılar, ruha sükûnet, kalbe kuvvet veren daha nice karışımlar yapıp satarmış. Âşık Çelebi, bu dükkân hakkında şunları yazmaktadır: “Karaman bâzârında eşribe vü mürebbayât ve maâcîn ü müferrihât iderdi. Fi'l-hakîka leb-i dilber gibi şîrîn ve mey-i ahmer gibi rengîn şarâblar, miskî terkîbler, anberî ma'cûnlar, cedvârî hablar, nâfi' müferrihler ve mukavvî cüvârîşler, sükkerî perverdeler, feryâd-resler, firûz-nûşlar, maddetü'l-ferahlar, râhatü'l-eroâhlar, kuvvetü'l-kulûblar isteyen meges gibi etrâf-ı dükkânın çizginürdi. Dükkânı şuarâya mesken ve mehâbîb-i cihân-ârâya nişîmen idi.” (Kılıç, 2010, 1488). Böyle rahatlık ve ferahlık verici maddeler satılan bir dükkânın keyif ehli şuara ve âşıklar ile dilberler için bulunmaz bir tenezzüh ve ferec yeri olmasından daha tabii bir şey olamaz.

Âşık Çelebi'nin mesire ve eğlence yerlerinden, işret ve sohbet mahallerinden bahsettiği yerler İstanbul ile sınırlı değildir. İmparatorluğun eski payitahtı Bursa ile Avrupa topraklarında olan bazı şuara ve zurafa mecmalarından da kısaca söz ettiğini görüyoruz. Bir iki örnek olması bakımından Bursa'da Keşiş Dağı (Uludağ) etekleri (Kılıç, 288, 1314 ve 1536) ile Şems Meyhanesi'ni (Kılıç, 2010, 1536: Pertev-i mihr-i ruhun bezmümüze virdi ziyâ / Şems meyhânesinin yine günü togdı şehâ), Fransa'nın Nice (Niçe) şehri yakınlarındaki Cem Bahçesi adı verilen ve Cem Sultan'ın, gurbet hayatında beraberindeki şairlerle vakit geçirdiğini bildiğimiz bahçeyi (Kılıç, 2010, 977) anmak yerinde olur.

Sonuç

Yalnızca yazıldığı asrın değil bütün bir Türk edebiyatının kendine has üslubu, tasvir kudreti, orijinal bilgi sunumu, sunduğu bilgilerin doğruluğu; anekdot, lâtife ve mutayebatları ile bir hazinesi olduğunda şüphe bulunmayan *Meşâirü'ş-şuarâ*'da İstanbul geniş yer tutar. Bunda payitaht olmasının payı bulunmakla beraber İstanbul sosyal hayatının, bütün bir Müslüman Türk milletinin panoraması şeklinde sunulmasının ve gayrimüslim tebaanın da uzun asırlarca meydana koydukları kültür hamulesinin tesiri muhakkaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, İstanbul'un zengin kültür mirasının bir yönüne, mesire alanları ile meyhanelere ve meyhane semtlerine temas edilebilmiştir.

Âşık Çelebi ise biyografilerini kaleme aldığı bazı şairlerin durumlarını anlattığı esnada yeri gelmişken bu mesirelerden bazılarına değinir. Bu meyanda Eyüp, Sütluçe, Hasköy, Kâğıthane, Davut Paşa İskeleyi, Beşiktaş ve Üsküdar gibi semtler öne çıkar. Galata, Tahtakale, Ağa Yokuşu mevkii, Atmeydanı, Tekye Pınarı, Balıkpazarı gibi semt ve mahaller de gezinti ve eğlence yerleri olarak zikredilir. Mesire denilince akla çayırılık veya ormanlık, suyu bol yerler gelse de sayılan mevkiler arasında böyle olmayıp insanların yine de uğramaktan ve gezmekten zevk aldığı gönül eğlendirici yerlerin olduğu görülmektedir. Birer mesire ve teferrüç mahalleri olarak bahçe hüviyetine sahip Yenibağçe, Efşancı Bahçesi ve Yunus Paşa Bahçesi de tezkirede yer verilen mesire alanlarıdır. Bunların bazılarında yalnızca gezinti yapılır, teneffüs edilir; bazılarında ayş ü işret meclisleri kurulur, şiir ve sohbet toplantıları düzenlenir, kimisinde ise muhakkak her ikisi de yapılagelmiştir.

Aşağı yukarı 15. asrın ikinci yarısından itibaren var olduklarını bildiğimiz Osmanlı meyhaneleri, Âşık Çelebi zamanından sonraki asırlara göre sayıca çok olmasa da namly meyhanelerin de pek az olmadığı görülmektedir. Zaman zaman dinî veya sosyal sebeplerle kapatıldıkları olmuşsa da meyhanelerin İstanbul'daki faal hayatı öyle uzun soluklu sektelere uğramış sayılmaz. *Meşâirü'ş-şuarâ*'da Galata, Tahtakale, Balıkpazarı gibi semtler meyhaneleriyle anılırlar. Kahvehane, bozahane benzeri dükkânlarla beraber buraların işret kültüründe birer merkez teşkil ettikleri anlaşılıyor. Efe Meyhanesi'nin ise gerek bu eserde gerekse genel anlamda Türk kültür ve edebiyatında yeri ayrıdır. Devrin en şöhretli meyhanesi olan bu kadim işrethane, sıradan bir yer olmayıp aralarında büyük şairlerin de bulunduğu zarif müşterilere hizmet sunmuştur. Buranın özellikle 16. yüzyılda “âb âlemleri” denilen ayş ü işret meclislerinin önde gelen mekânlarından olduğu muhakkaktır.

Âşık Çelebi'nin mesire ve meyhane anlatıları, terceme-i hâlini yazdığı şairle doğrudan ilgilidir. Bir şairin gününü nasıl geçirdiğini, en azından bazı günler nerelerde gezip dolaştığını anlatan müellif, bu mekânları da tasvir eder. Mesela Gazalî'nin Beşiktaş'taki hamamının, Ağa Yokuşu'nun, Efe Meyhanesi'nin bazı özellikleri, insanların buralara olan ilgisi, onun hoş tasvirleriyle canlanır. Öte yandan biz, bugün Eyüp ve Üsküdar gibi kadim semtlerin de bir zamanlar mesireleri yanında meyhaneleriyle de bilindiğini öğreniriz.

Müellifin mesire ve gezinti muhitleriyle meyhaneleri bazen çok teferruatlı anlattığını görmekteyiz. O, bu yönüyle emsallerinden büsbütün ayrılır ve biyografi yazımının çok yönlü bir tasvir gücü gerektirdiğini ispatlamak suretiyle

hepsinin fevkinde olduğunu gösterir. Biz, makalenin hacmini de göz önüne alarak onun bu detaylı tasvirlerini tahlile girişmek yerine işaret etmekle yetindik. İşaret edilen bir diğer husus ise bazı şairlerin, birer edebî muhit hâlindeki dükkânları olmuştur. Çünkü bu tür yerler de şuaranın, zurafa ve nüktedanların çıkıp dolaştıkları, saatlerce hoş vakit geçirdikleri, hatta eğlendikleri mekânlardır. Müellif; Sabûhî, Sübûtî, Zâtî gibi şairlerin dükkânlarını bu yönleriyle andığından burada kısaca değinildi.

Unutulmamalıdır ki Yeni Çağ'ın başlarında mesire ve meyhaneler, günümüz insanının sandığından çok daha farklı işlevlere sahipti. Mahiyetleri, işgal ettikleri yer, icra ettikleri vazife yüksek şiir ve sanat kudretimizi besleyen membalar olmaları neticesini vermişti. Dolayısıyla çok geniş bir konu olan edebî ve kültürel muhitlerin, yakın mercekler altında incelenmesi, konunun bölünmesi ve biraz daha derin değerlendirmelerle ele alınması, klasik Türk edebiyatı çalışmalarına en çok sanatın üretim merkezlerini daha yakından tanıtmasıyla yarar sağlayacaktır. Tarihte bağ ve bahçelerin, kır ve çayırın sadece gezilip tozulan yerler olmadığı; meyhanelerin ise günümüzde olduğu gibi yalnızca içki içilen, biraz da dedikodu edilen mekânlar olarak görülmemesi gerektiğini herhâlde yine en iyi tarihi ve edebî membalardan öğrenmek mümkündür.

Kaynakça

- Akkurt, İbrahim. *Vezîriâzam Davud Paşa ve Külliyesi*. İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları, 2022.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. "Feyzullah Efendi'nin Mesâ'iri ile Lutfî'nin Ferdî'nin Bilâdiyesi'ne Zeyli". *Söylenmemiş Sözler*. 245-258. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Aktaş, Uğur - Sönmez, Sevengül. *İstanbul'un Yeşilliği*. İstanbul: 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, 2011.
- And, Metin. *16. Yüzyılda İstanbul (Kent-Saray-Günlük Yaşam)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Artan, Tülay. "Bahçeler (Osmanlı Dönemi)". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1/ 543-546. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1993.
- Atasoy, Nurhan. *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*. yay. haz. Gül İrepoğlu, İstanbul: Koç Kültür Sanat Yayınları, 2002.
- Atasoy, Nurhan. (2017). "Osmanlı'nın Çiçekleri". *Z Dergisi*, 2017/1 sayfa no yok.
- Barkey, K. (1996). In *Different Times: Scheduling and Social Control in The Ottoman Empire, 1550 to 1650. Comparative Studies in Society and History*, 38(3), 460-483, Cambridge: Cambridge University Press.
- Belge, Murat. "Balıkpazarı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 2 / 26-27. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.
- Çetin, Ümmügülsüm. "19. Yüzyılda Batılılaşma Hareketleri Kapsamında Yaşanan Kültürel Değişimin İstanbul'daki Mesire Eğlencelerine Yansıması". *ETÜ Tarih Dergisi* 4 (2022), 79-100.
- Çokuğraş, Işıl. *İstanbul'da Marjinalite ve Mekân (1789-1839): Bekâr Odaları ve Meyhaneler*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.
- Eke Uçan, Nagehan. "Klasik Türk Şiirinde Meyhane Metaforu". *Meyhane Kitabı*. ed. E. Gürsoy Naskali vd. 67-85. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.
- Erdoğan, İhsan. "İstanbul Meyhanelerinde Sıra Dışı Eğlenceler: 17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Müzik, Raks ve Cinsellik". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXV / 1 (2020), 101-132.
- Erdoğan, Muzaffer. Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri. *Vakıflar Dergisi* IV (1958), 149-182.
- Evyapan Aslanoğlu, Gönül. *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*. Ankara: ODTÜ Yayınları, 1972.
- Göktaş, Uğur. "Kağıthane Âlemleri". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4 / 382. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.
- Güngör Taşcıoğlu, Şeyma. "İstanbul Halk Hikayelerinde Çevre, Kültür Unsurları ve Toplum Hayatı". *Osmanlı (Kültür ve Sanat)*. 9/143-150, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Gürbüz, Elif. *Tarih İçerisinde İstanbul'daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- İnalcık, Halil. *Has-bağçede Ayş u Tarab Nedimler Şairler Mutribler*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- İpekten, Halûk. "[Divan] Şairlerin[in] Toplantı Yerleri: Meyhaneler". *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*. ed. Mehmet Kalpaklı. 224-228. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- İsen, Mustafa. - Burmaoğlu, Hamit. "Bursa şehir-engîzi (Lâmi'î Çelebi)". *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi* 3 (1988), 57-105.
- Kahraman, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I/I-II*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2024.

- Kaplan, Hasan. (2016). "Mahallî Şairin Mahallî Coğrafyası: Kütahyalı Rahîmî'nin Şiirlerinde Yer Adları". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 17 (2016), 121-172.
- Kaplan, Yunus. "Lale Devri İstanbul'unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir Eser: Hıfzî ve Mesâir'i". *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2017), 307-330.
- Kara Ensari, Fahrünnisa. "Eyüp". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3/ 245-250. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994a.
- Kara Ensari, Fahrünnisa. "Sütlüce". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7/ 117-119. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını 1994b.
- Karavelioğlu, Murat Ali. "Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* L (2012), 65-95.
- Karavelioğlu, Murat Ali. "Şehzade Emir Süleyman Çelebi'nin Edebi Muhiti". *Türk Dünyasının Ulu Çımarı Mertol Tulum Kitabı*. ed. Mehmet Mahur Tulum vd. 391-448. Eskişehir: Sivrihisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Kartal, Ahmet. "Baykara Meclisinden Yansımalar: Edebî Meclisler 1". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21 (2018), 541-562.
- Kavruk, Hasan. *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*. Ankara: MEB Yayınları, 2001.
- Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-şuarâ (İnceleme-Metin) 1-2-3*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Ağa Yokuşu". *İstanbul Ansiklopedisi*. 1/ 252. İstanbul, 1958.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Balıkpazarı". *İstanbul Ansiklopedisi*. 4/ 2027. İstanbul, 1960.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Beşiktaş". *İstanbul Ansiklopedisi*. 5/ 2562-2573. İstanbul, 1961.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Ca'ferâbâd Tekkesi". *İstanbul Ansiklopedisi*. 6/ 3331. İstanbul, 1963.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Eyüpsultanda Fulya Tarlası, Bağı". *İstanbul Ansiklopedisi*. 10/ 5451-5452. İstanbul, 1971.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Eyüpsultan Kaymağı, Kaymakçı Dükkânları". *İstanbul Ansiklopedisi*. 10/ 5459. İstanbul, 1971.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Galata". *İstanbul Ansiklopedisi*. 11/ 5882-5886. İstanbul, 1973.
- Kutluk, İbrahim. *Kınalı-zade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuarâ 1-2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Macit, Muhsin. *Nedîm Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Maden, Fahri. "Sütlüce'de Bir Bektaşî Ocağı: Caferabad (Bademli-Münir Baba) Tekkesi". *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 5 (2013), 155-174.
- Mantran, Robert. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul I-II*. çev. M. Ali Kılıçbay-E. Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Meyhane Kitabı*. (2019). (ed. E. Gürsoy Naskali) İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Pala, İskender. "Galata'da Ayak Seyri". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3/ 368. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994.
- Özdemir, Nebi. "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi". *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 73 (2007), 12- 22.
- Suner, Nermin. *Lâtîfî, Evsâf-ı İstanbul*, İstanbul: Baha Matbaası, 1977.
- Şeker, Mehmet. *Gelibolulu Mustafa Âlî, Mevâidü'n-nefâis fî Kavâidi'l-mecâlis*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Uğuryol, Draşan. (2018). *İstanbul'un Tarihi Bahçeleri ve Mimari Elemanlarının Koruma Sorunları*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.